

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«____» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Сучасні тенденції розвитку міжнародних міграційних процесів
в країнах Африки»

Виконавець: Назаренко Тая Валеріївна,
група МБ-402

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Соколова Зоя Сергіївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Побоченко Л.М.
«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Назаренко Таї Валеріївни

1. Тема роботи «Сучасні тенденції розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки» затверджена наказом ректора від «19» квітня 2022 р. №399/ст.

2. Термін виконання роботи: з 09 травня 2022 року по 19 червня 2022 року.

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні, статистичні матеріали Державної служби статистики України, матеріали й аналітичні звіти Міжнародної Організації з Міграції (МОМ); звіти УВКБ ООН.

4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи дослідження міжнародних міграційних процесів; міграційні процеси в країнах Африки в умовах глобалізації; співпраця України з країнами Африки з питань міжнародної міграції.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 1 таблицю та 14 рисунків.

6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 20 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	28.03.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	04.04.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретичні основи дослідження міжнародних міграційних процесів (1 розділ)	05.04.2022 – 10.04.2022	Виконано
4.	Провести аналіз міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобалізації (2 розділ)	11.04.2022 – 08.05.2022	Виконано
5.	Дослідити співпрацю України з країнами Африки з питань міжнародної міграції (3 розділ)	09.05.2022 – 22.05.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	23.05.2022 – 29.05.2022	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	30.05.2022	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	01.06.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	03.06.2022	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «20» квітня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис керівника)

Соколова З.С.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

Назаренко Т.В.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Сучасні тенденції розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки»: 81 сторінка, 1 таблиця, 14 рисунків, 78 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІГРАЦІЯ, МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, КРАЇНИ АФРИКИ, ЧИСЕЛЬНІСТЬ МІГРАНТІВ, НЕЗАКОННІ МІГРАНТИ, ПОТІК БЖЕНЦІВ, ФАКТОР МІГРАЦІЇ, МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА, МІГРАЦІЙНА КРИЗА, ЄВРО-АФРИКАНСЬКІ САМІТИ, ЛІГА АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ, ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ.

Об'єкт дослідження: міжнародні міграційні процеси в країнах Африки.

Предмет дослідження: особливості розвитку міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобальних викликів та співпраця з Україною з питань міжнародної міграції.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки.

Методи дослідження: в якості теоретичної основи роботи обрано дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері трудової міграції. Як методологічні засоби використано загальнонаукові методології дослідження: метод аналізу та синтезу, закони логічного висновку.

Отримані результати та їх новизна: дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки, також полягає у розвитку теоретичних та методичних засад дослідження основних тенденцій та закономірностей розвитку міграційної політики країн Африки.

Значущість виконаної роботи та висновки: подальше створення належних і достатніх умов для розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати при написанні наукових робіт щодо сучасних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	9
1.1. Сутність та основні тенденції міжнародних міграційних процесів	9
1.2. Фактори впливу на міжнародні міграційні процеси.....	18
1.3. Підходи до оцінювання процесів міжнародної міграції.....	24
РОЗДІЛ 2	
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ АФРИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	30
2.1. Головні особливості міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобалізації	30
2.2. Глобальні фактори впливу на міграційні потоки в африканських країнах..	36
2.3. Заходи урядів країн Африки для регулювання міграційними процесами на африканському континенті.....	41
РОЗДІЛ 3	
СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АФРИКИ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ.....	50
3.1. Сучасний стан міграційних процесів між Україною та країнами Африки..	50
3.2. Чинники регулювання міграційними процесами між Україною та країнами Африки	56
3.3. Шляхи покращення співпраці України з країнами Африки з питань міжнародної міграції.....	64
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ...	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах міграційної кризи та пандемії COVID-19 міжнародна міграційна політика стає актуальною як на глобальному рівні, так і на рівні національних економік. Численні міжнародно-правові акти, впроваджені світовою спільнотою з початку 1950-х років, є ще одним свідченням того, що проблема міжнародної міграції є не новою, а актуальною проблемою, яка поглиблюється в XXI столітті.

Міграція є одним із найважливіших соціально-економічних і політичних процесів регіонального розвитку. На сучасному етапі міграція населення стає важливою для кожної держави. Нині трудова міграція займає важливе місце серед усіх міграційних процесів. Це явище стосується кожної країни та має безпосередній вплив на розвиток економіки, соціальної сфери та інших важливих сторін українського суспільства.

Міграція є однією з необхідних умов функціонування ринку праці. Від обсягів і напрямів міжнародної міграції робочої сили залежить кількісна зайнятість національної економіки, а також якість трудового потенціалу. Кількісний і якісний склад трудових ресурсів у взаємодії з іншими факторами визначає темпи економічного розвитку країни, рівень добробуту населення, загальний економічний потенціал соціально-економічної системи в цілому.

Враховуючи зростання зовнішньої міграції, вплив міжнародної трудової міграції на якість загального трудового потенціалу суспільства та зайнятості як на національному, так і на регіональному рівнях потребує глибокого та всебічного економічного аналізу.

Гуманітарний аспект проблеми міграційних потоків наочно показує, що ці тенденції небезпечні для тисяч людей, які наважуються змінити своє життя таким чином.

Процес глобалізації сприяв збільшенню чисельності та посиленню міграції.

Зарубіжні та українські дослідники, зокрема О. Білик, О. Грішнова, Г. Злотник, В. Іваненко, К. Ігличка, С. Касл, Т. Клінченко, В. Коваленко, І. Коллет, В. Кривенко, О. Малиновська, О. Піскун, П. Стакер, С. Тимур та інші у своїх роботах досліджують міграційні тенденції на різних рівнях. У них вчені досліджують природу міграційних процесів, що відбуваються в сучасному світі, аналізують причини міграційних явищ, оцінюють сучасні реалії, які спостерігаються в різних країнах.

Поняття міграції та проблема захисту прав мігрантів висвітлюються у численних працях вчених, що займаються міграційним процесом, зокрема в наукових працях В. Ніколаєвського, Н. Прохоренка, О. Малиновської, Т. Юдіної, Ю. Ю. Римаренко, В. Шелюк, В. Шамраєва, Н. Потім, М. Лісовської та інших.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів в країнах Африки.

Відповідно до поставленої мети **виділяють основні завдання:**

- визначити сутність та основні тенденції міжнародних міграційних процесів;
- з'ясувати фактори впливу на міжнародні міграційні процеси;
- висвітлити підходи до оцінювання процесів міжнародної міграції;
- охарактеризувати головні особливості міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобалізації;
- дослідити глобальні фактори впливу на міграційні потоки в африканських країнах;
- висвітлити заходи урядів країн Африки для регулювання міграційних процесів на африканському континенті;
- дослідити сучасний стан міграційних процесів між Україною та країнами Африки;
- оцінити чинники регулювання міграційними процесами між Україною та країнами Африки;
- визначити шляхи покращення співпраці України з країнами Африки з питань міжнародної міграції.

Об'єктом дослідження є міжнародні міграційні процеси в країнах Африки.

Предметом дослідження є особливості розвитку міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобальних викликів та співпраця з Україною з питань міжнародної міграції.

Методологія дослідження. В якості теоретичної основи роботи обрано дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері трудової міграції. Як методологічні засоби використано загальнонаукові методології дослідження: метод аналізу та синтезу, закони логічного висновку.

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались матеріали Міністерства Фінансів України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Міжнародної організації з міграції, статистичної служби Європейського Союзу, а також національних та міжнародних аналітичних агентств. Фактологічною та статистичною основою слугували щорічні звіти Державної служби статистики України, Державної міграційної служби України, Міжнародної організації з міграції, відповідні сайти в Internet та річні звіти Організації Об'єднаних Націй.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 1 таблицю та 14 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 78 найменувань на семи сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність та основні тенденції міжнародних міграційних процесів

Геоеткономічні перетворення, що відбуваються в сучасному світі, пов'язані з глобалізаційними трансформаціями і істотно впливають на перерозподіл мобільних економічних ресурсів, особливо фінансових, трудових та інформаційних ресурсів. Слід зазначити, що хоча в науковій літературі трудові ресурси розглядаються як фактор економічного розвитку, ми вважаємо, що всі людські ресурси слід аналізувати, оскільки деякі людські ресурси, які в певний час не є робочою силою, потенційно важливі для відтворення праці, потенціалу, а також забезпечення відповідного соціально-демографічного середовища [1, с. 110-116].

Міграція населення загалом сягає 18-19 ст. В основному це пов'язано з великими географічними відкриттями. Населення переселилося в нові райони і знайшло там усі умови життя. Кожна наступна хвиля міграції мала певні причини та наслідки. Міграція стала важливою в ХХ столітті, тобто люди почали мігрувати на роботу в цей період.

Від латинського «*Migratio*» цей термін означає переселення або переміщення. Міграція є складним соціальним явищем, що характеризується великими масштабами та низьким різноманіттям.

Під міграцією дослідники розуміють переміщення населення, викликане факторами внутрішнього (що формуються в межах певної країни) і зовнішнього (які виходять за межі конкретної країни) характеру, серед яких виділяють не лише економічні причини, але й також соціальні та політичні (див. Рис. 1.1). Досить часто міграційні процеси породжуються такими чинниками, як політичні конфлікти та війни, які виникають в межах певної держави або на певній території, простота

отримання віз, кращий рівень соціального забезпечення та оплати праці в приймаючих країнах тощо.

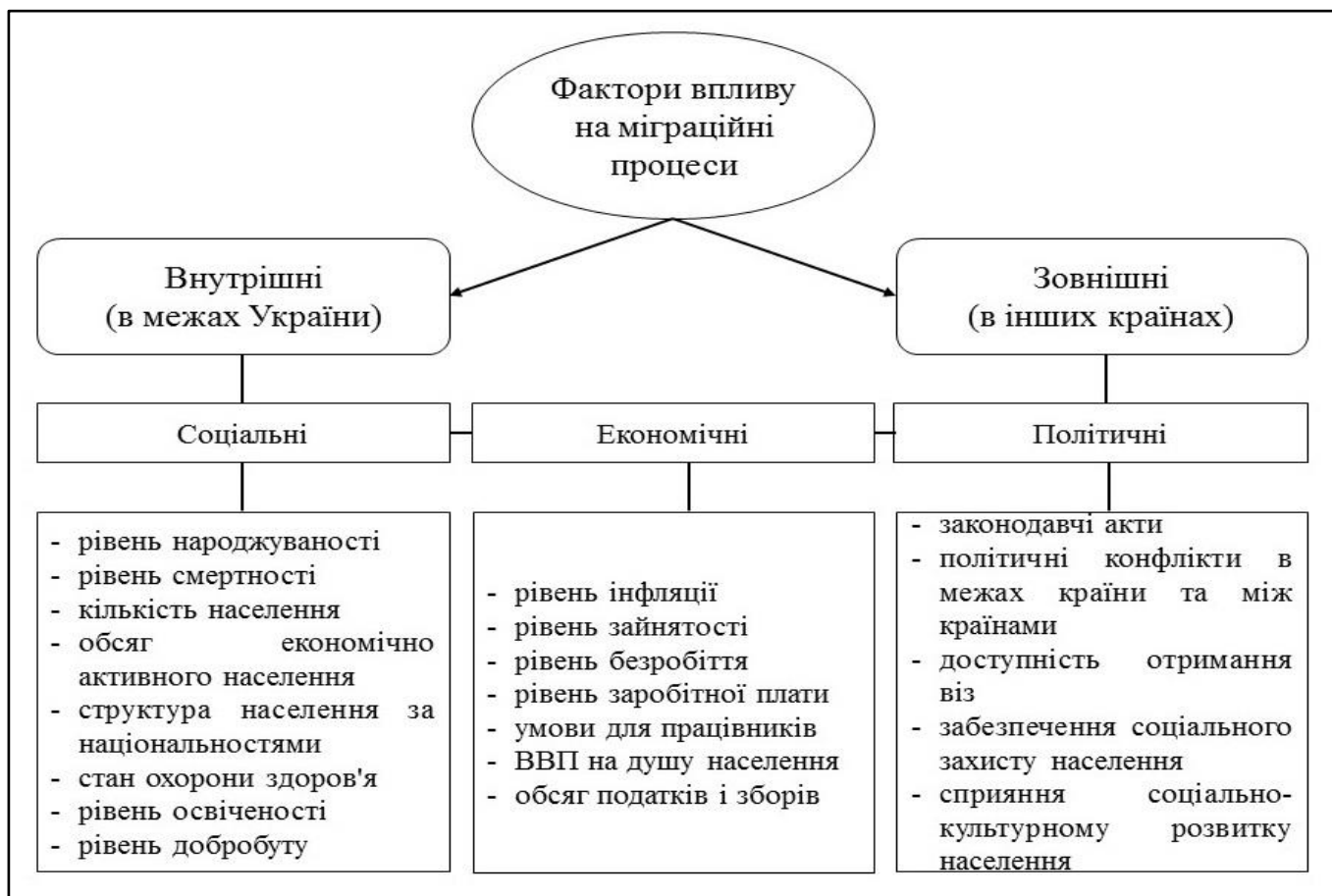

Рис. 1.1. Фактори впливу на міграційні процеси.

Джерело: Надточій А.О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України // Теорія та практика державного управління. – 2019. – № 1. – С. 106-113.

Беручи до уваги визначення «міжнародна трудова міграція» в більш науковому напрямку, її можна трактувати як процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування на більш вигідних умовах, ніж в країні походження, що визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ринку праці [2, с. 49-56].

Міграція населення – це механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього.

Залежно від того, чи перетинаються кордони країни, відбувається внутрішня і зовнішня міграція. Внутрішня міграція призводить до переміщення населення між регіонами країни або між містом і сільською місцевістю, без змін чисельності населення країни, тобто рівень населення залишається колишнім.

Зовнішня міграція впливає на населення країни, збільшуючи або зменшуючи кількість людей, які іммігрували або покинули країну.

Щодо класифікації міграції, то можна виділити такі основні види (рис. 1.2):

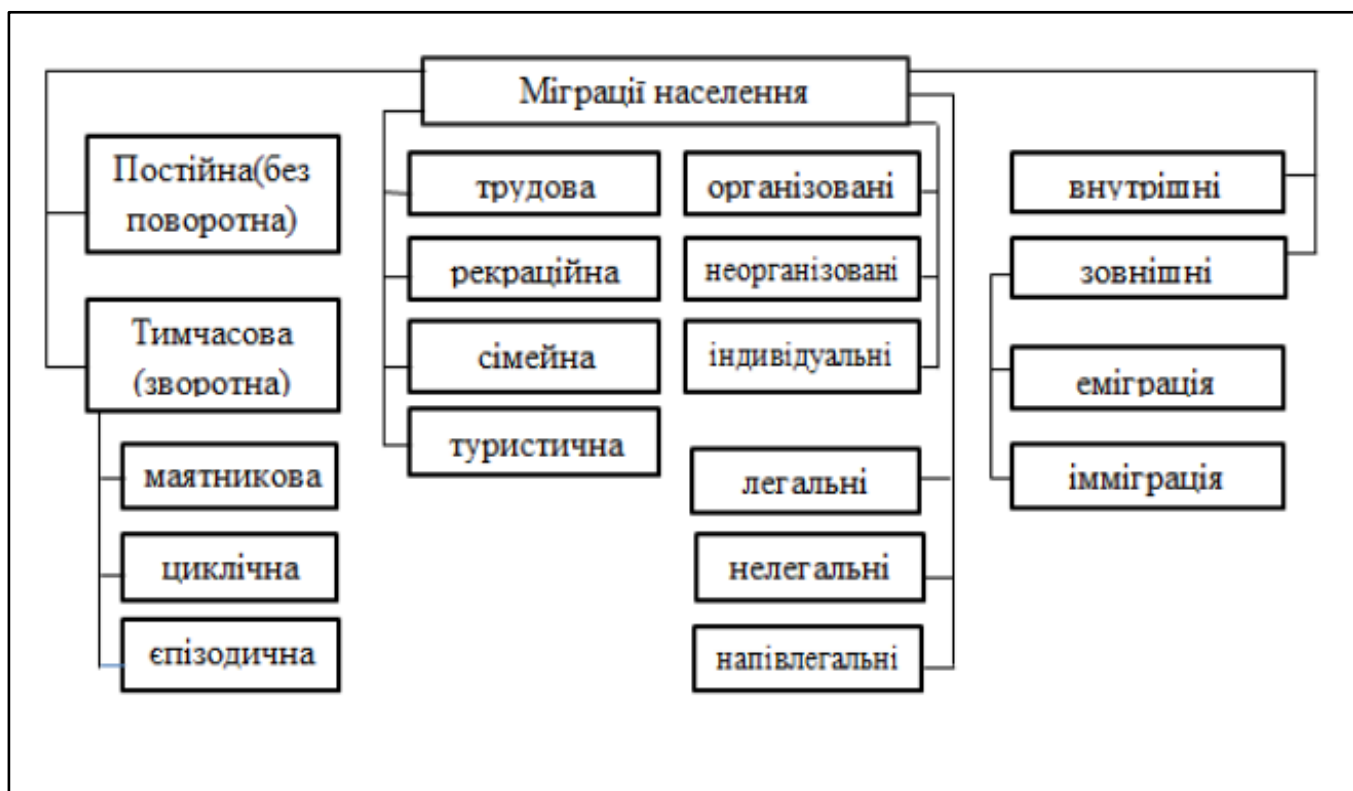

Рис. 1.2. Види міграції населення.

Джерело: Срібна Є.В., Ступницький В.В., Ступницька Н.І. Контекст сучасних тенденцій міжнародних міграційних процесів // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – №3 (91). – 2020. – С. 152.

Залежно від просторового горизонту руху:

- зовнішня міграція – це коли населення виїжджає за межі країни;
- внутрішньоконтинентальна міграція – це переміщення населення між країнами в межах певного континенту чи регіону;

– міжконтинентальна міграція – це переміщення населення між країнами та різними континентами.

Залежно від тривалості перебування населення міграцію поділяють на:

– постійна міграція – це виїзд або в'їзд населення в іншу країну на постійне проживання;

– тимчасова міграція – це робота за межами країни з метою повернення населення на батьківщину або в іншу країну;

– сезонна міграція спричинена роботою, яка відбувається протягом певного сезону та передбачає повернення населення;

– човникова міграція – це постійна робота в одній країні чи регіоні під час проживання в іншій країні.

Відповідно до правових принципів розрізняють:

– організована міграція, тобто переміщення населення відповідно до національного законодавства (наприклад, за візовим режимом);

– нелегальна міграція – несанкціоноване переміщення населення до кордонів країни з порушенням законодавства.

Залежно від рівня якості розрізняють:

– міграція низькокваліфікованої робочої сили;

– міграція висококваліфікованої робочої сили;

– міграція вчених.

За напрямками руху населення виділяють такі види міжнародної трудової міграції:

– еміграція – виїзд працездатного населення країни за кордон;

– імміграція – в'їзд працездатного населення в країну з-за кордону;

– рееміграція – повернення емігрантів на батьківщину [3, с. 432-440].

В останні роки набирає обертів трудова міграція, яка може бути зумовлена економічними, релігійними, політичними чи військовими причинами. Найвпливовіші з них — економічні.

Нестача фінансів змушує людей залишати свої домівки заради кращого життя і переїжджати до більш розвинених країн. На іншому кінці країни, в якому потреба працівників приваблює їх і дає їм усі умови, необхідні для покращення матеріального становища.

В умовах розширення міжнародних економічних відносин міжнародна міграція набуває все більшого значення в розвитку суспільства. Інтернаціоналізація економік, з одного боку, та нерівномірний розвиток країн, з іншого, призвели до того, що трудова міграція набула безпрецедентного соціально-економічного та політичного значення в сучасному світі.

Трудова міграція – переміщення працездатного населення з однієї держави в іншу більше року, викликане економічними та іншими причинами і може мати форму еміграції (виїзду) та імміграції (в'їзду). Трудова міграція призводить до збалансування заробітної плати в різних країнах. Внаслідок міграції загальне світове виробництво зростає за рахунок ефективнішого використання трудових ресурсів за рахунок їх транскордонного перерозподілу.

Сьогодні, при різкому збільшенні загального масштабу міграції, важливу роль відіграла трудова міграція. При збереженні інших факторів, що зумовлюють переміщення, на сучасному етапі розвитку підприємства домінуючими стали суто економічні причини [4].

У більшості випадків мігранти заповнюють непопулярні серед місцевого населення прогалини на ринку праці. З цієї причини в країнах-реципієнтах існують два сегменти ринку праці: внутрішній та зовнішній. Імпорт дешевої робочої сили приносить користь місцевим роботодавцям, оскільки дозволяє їм чинити тиск на працівників під час переговорів про зарплату. Іноземців часто сприймають як амортизатора на випадок криз і безробіття: їх першими звільняють, доповнюючи резервну армію робочої сили.

У цьому контексті варто зазначити про такий сегмент мігрантів, як молоді вчені, людський капітал яких є одним із найбільш цінних ресурсів, який втрачає держава у процесі «відтоку інтелекту». За результатами опитування, яке було проведено Національною академією наук України у 2020 році серед молодих вітчизняних вчених,

7 % з них планують виїхати за кордон, щоб знайти будь-яке місце роботи і постійне місце проживання; 33 % – планують виїхати за кордон з науково-освітньою метою та повернутися в Україну; 3 % – планують виїхати за кордон, щоб знайти будь-яке місце роботи і повернутися в Україну; 9 % – планують виїхати за кордон з науково-освітньою метою на постійне місце проживання; 31 % – взагалі не планують виїжджати за кордон (рис. 1.3):

Рис. 1.3. Розподіл молодих вчених в Україні за міграційними намірами у 2020 р., (%).
 Джерело: Українське суспільство: моніторинг соціальних змін // Інститут соціології НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>.

У багатьох країнах легальні мігранти не забезпечуються пенсіями (пенсійними накопиченнями) і не враховуються при реалізації різноманітних соціальних програм. Негативною стороною імпорту робочої сили є зростання соціальної напруженості в країні, оскільки місцеві працівники та їхні профспілки пояснюють зростання безробіття та погіршення умов на ринку праці напливом іммігрантів.

Очікується, що до 2050 року населення зменшиться на 20 мільйонів у порівнянні з сучасним, що, за оцінками МОП, може призвести до падіння середнього рівня життя в Європі на 20% [5, с. 77-81].

Щоб чисельність населення була стабільною, приплив мігрантів до «великої четвірки» ЄС – Франції, Німеччини, Італії та Великобританії – має збільшитися втричі: з 237 тисяч до 700 тисяч на рік. Якщо поточні тенденції збережуться між 2000 і 2050 роками, населення Італії, наприклад, зменшиться на 28 %, Іспанії – на 24 %. Естонія та Латвія, два нові члени ЄС, втратять близько 34 % та 31 % свого населення відповідно. Населення Японії скоротиться на 27 мільйонів осіб до 2050 року (зі 127 до 100 мільйонів осіб) і може зменшитись до 64 мільйонів осіб до 2100 року.

З кінця червня 2021, за даними МОМ, понад 600 тисяч мігрантів (у тому числі близько 280 тисяч мігрантів третіх країн) залишили країну імміграції (більшість мігрантів серед північно-африканських робітників), які працювали в Лівії до війни. Основні транскордонні переміщення були зафіксовані на кордоні з Тунісом і Єгиптом, 256 тис. і 184 тис. прибулих, відповідно. Значна частина з них є громадянами Лівії. Переважна більшість з них постійно перетинають кордони з економічними цілями, а їхні родини залишилися в Єгипті. Міграція за межі регіону йшла переважно на Мальту та Італію [6, с. 102-111].

За даними Організації Об'єднаних Націй, кількість міжнародних мігрантів у всьому світі зросла за дев'ятнадцять років у період з 2000 по 2019 рік, досягнувши 272 млн. осіб у 2019 році. У 2000 році міграція становила 173 млн. осіб, у 2005 році – 191 млн. осіб, у 2010 році – 220 млн. осіб, у 2015 році – 248 млн. осіб [12], (див. Рис. 1.4):

З 2000 по 2019 рік кількість міжнародних мігрантів зросла в середньому на 2,3%. Темпи зростання скоротилися до 2,2% між 2015 і 2019 роками, порівняно з 2,4% між 2010 і 2015 роками.

Незважаючи на збільшення в абсолютних показниках, частка міжнародних мігрантів по відношенню до чисельності населення світу залишалася відносно стабільною між 1970 і 2015 роками. У 2019 році – приблизно від 2,2 до 3,5%.

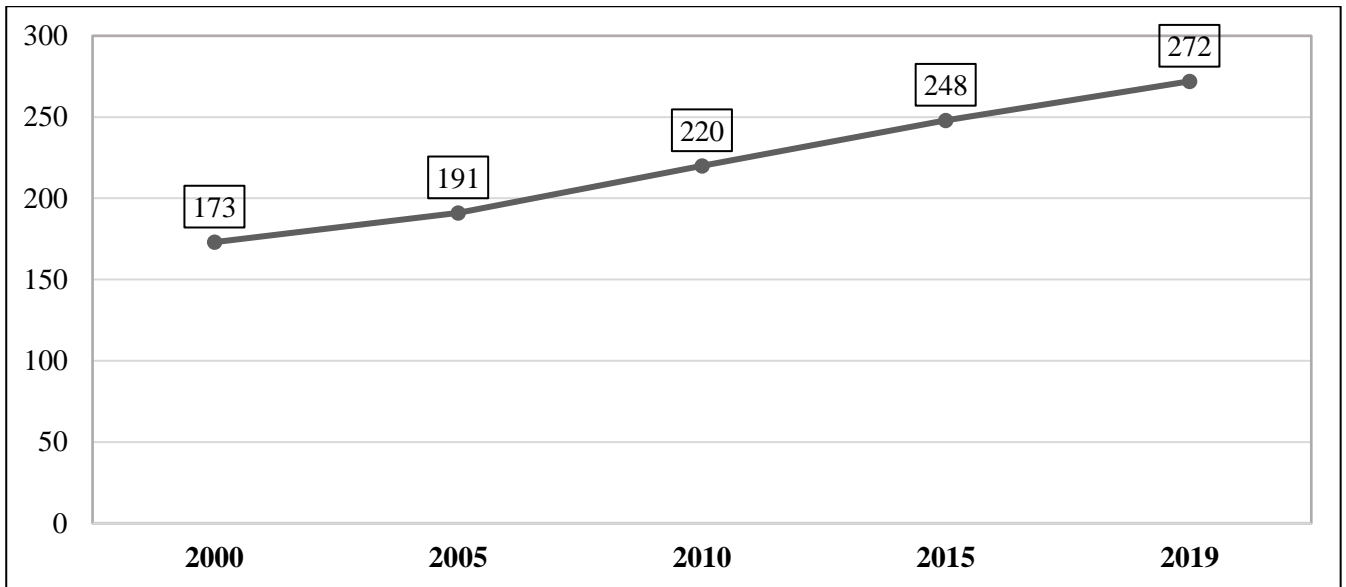

Рис. 1.4. Кількість міжнародних мігрантів у світі за період 2000-2019 рр., (млн. осіб).
Примітка. Побудовано автором за даними Організації Об'єднаних Націй.

При цьому, жінки становлять 48% від загальної кількості мігрантів (131 млн. осіб), діти становлять близько 38 млн. осіб, студенти – 4,4 млн. осіб, мігранти по роботі – 164 млн. осіб (рис. 1.5):

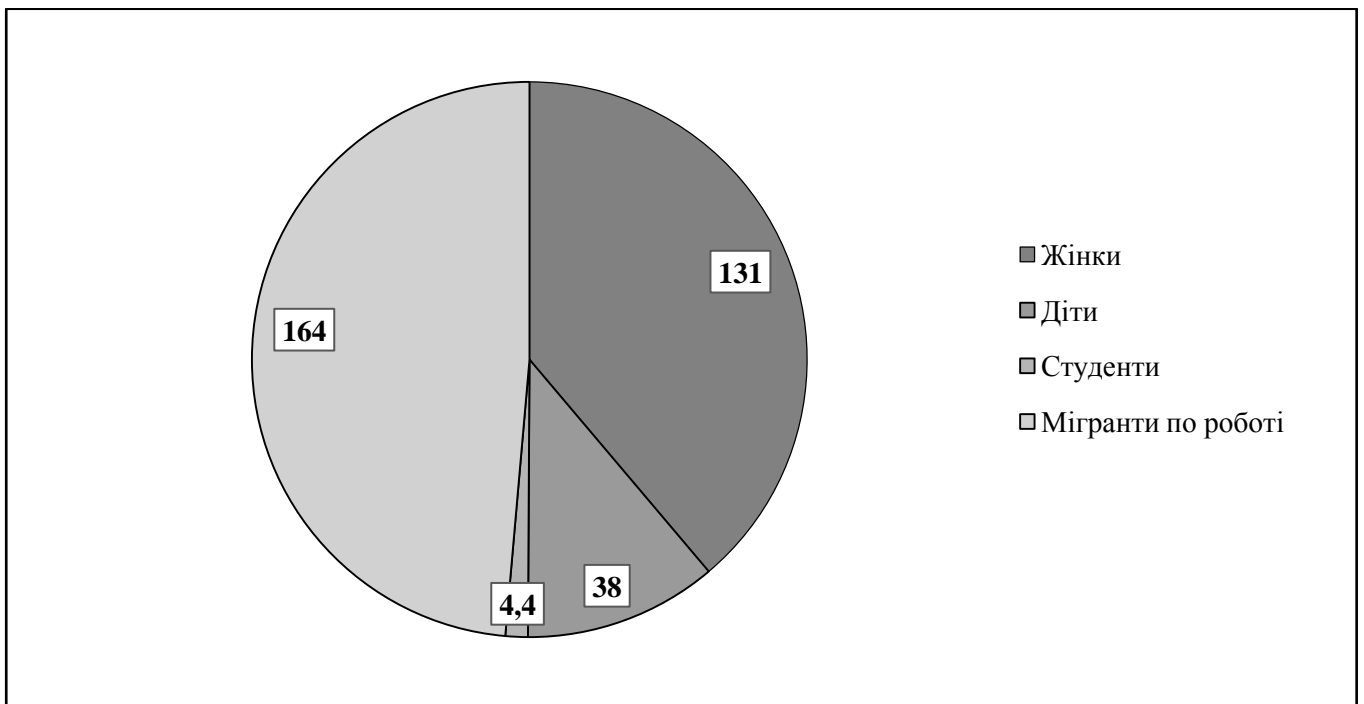

Рис. 1.5. Чисельність міжнародних мігрантів у світі за категоріями, (млн. осіб).
Примітка. Побудовано автором за даними Організації Об'єднаних Націй.

Варто також звернути увагу на віковий розподіл міжнародних мігрантів. Особи працездатного віку (20-64 роки) становлять 74% від загальної кількості, особи молодші 20 років – 14% і 12% – особи віком від 65 років (рис. 1.6):

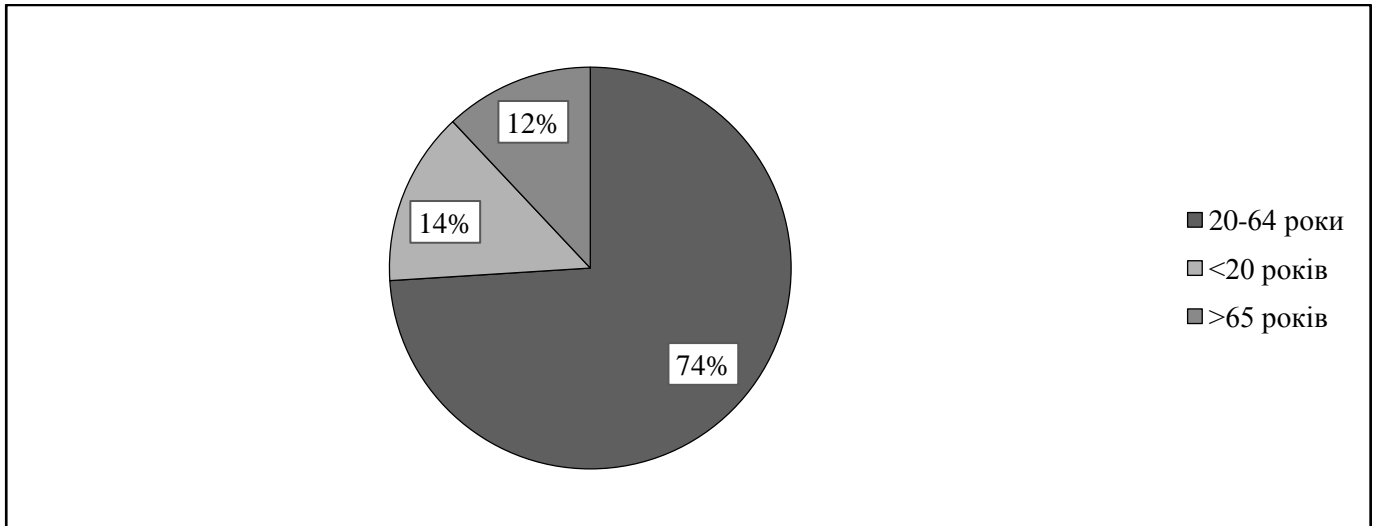

Рис. 1.6. Розподіл міжнародних мігрантів у світі за віком, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації Об'єднаних Націй.

Майже 31% усіх мігрантів проживає в Азії (83,6 млн. осіб), 30% в Європі (82,3 млн. осіб), 25% в Північній і Південній Америці (70,2 млн. осіб), 10% в Африці (26,5 млн. осіб) і 3% в Океанії (8,9 млн. осіб) (рис. 1.7):

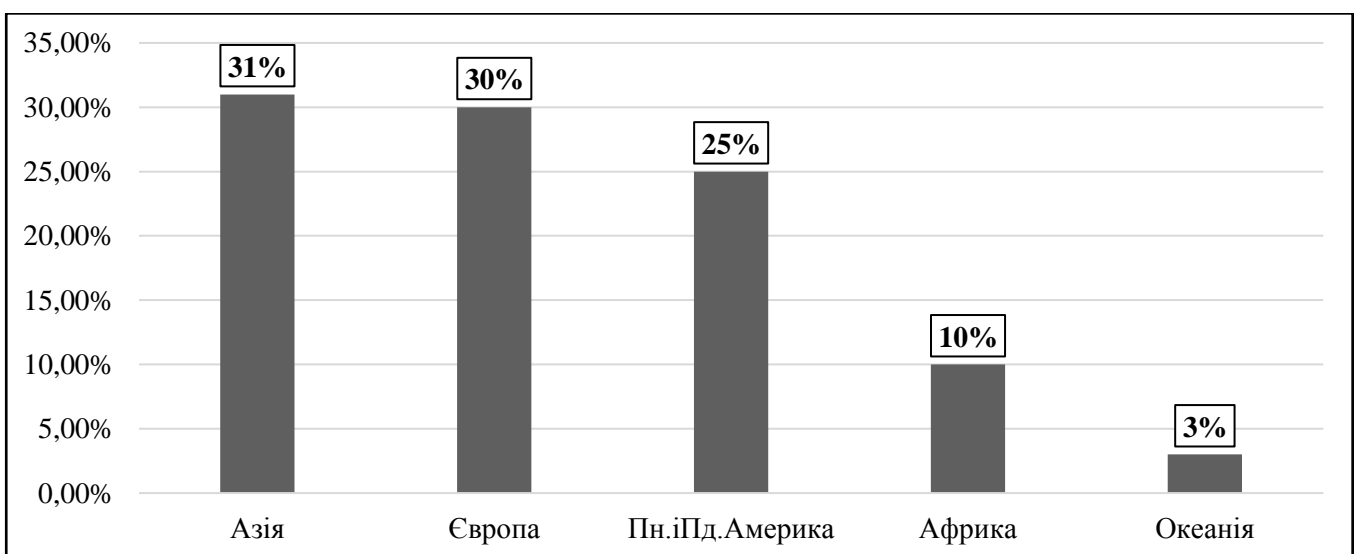

Рис. 1.7. Розподіл міжнародних мігрантів за регіонами світу, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації Об'єднаних Націй.

За даними Світового банку, Україна знаходиться на 11 позиції за абсолютним числом іммігрантів (5,3 млн. осіб). За кількістю мігрантів по відношенню до загальної чисельності населення лідирує Катар, де 86,5 % населення становлять іммігранти. Далі йдуть Монако (71,6%), ОАЕ (70,0%) і Кувейт (68,8%) [7, с. 177-183].

Таким чином, під міграцією дослідники розуміють переміщення населення, викликане не лише економічними причинами, а й політичною ситуацією в країні, екологічними катастрофами, збройними конфліктами. Глобальні зміни в соціально-економічній сфері призводять до зростання міграції, ускладнюють їх причинно-наслідкові зв'язки, що потребує перегляду теоретико-методологічних положень та інструментарію дослідження міжнародної міграції. У цьому контексті регіональна міграційна політика може посилити позитивний вплив міграції на розвиток регіону, а іммігранти всіх категорій є потенційним людським ресурсом регіону – економічним ресурсом стратегічного значення в умовах гео економічної трансформації. Та стає очевидним, що тенденцією міграційних процесів в Африці є збільшення внутрішньої міграції всередині континенту та зменшення міграції за межі африканського континенту у відсотковому співвідношенні.

1.2. Фактори впливу на міжнародні міграційні процеси

Найцікавішим предметом дослідження є вивчення факторів, що впливають на розвиток світового ринку праці загалом та міжнародної міграції зокрема, як однієї з найскладніших його складових. По-перше, це пов'язано з тим, що, на відміну від торгівлі чи руху капіталів, у міграційний процес залучаються й живі люди. По-друге, міграційні процеси сильно реагують на зміни багатьох факторів. На динаміку ринку праці впливають як гнучкість праці, що веде до міграції, так і гнучкість капіталу, що веде до аутсорсингу.

Зарубіжними дослідниками в сучасних умовах визначено такі чинники впливу: інтернаціоналізація у формі глобалізації та регіоналізації, глобальна конкуренція та технічний прогрес, які створюють міцний зв'язок між параметрами розвитку та

функціонування ринку праці, соціальними інститутами національних систем освіти та конкурентні позиції держав на уніфікованих і лібералізованих ринках [8, с. 4-10].

Доречно виділити окремо фактори, що впливають на міжнародні міграційні процеси (рис. 1.8):

Рис. 1.8. Фактори впливу на міжнародні міграційні процеси.

Джерело: Кислицина О.В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації. Економічний часопис – XXI. – 2019 р. – № 11-12. – С. 34.

Розглянемо представлені фактори окремо.

1. Поглиблення міжнародного поділу праці. Це ґрунтується на економічно ефективній спеціалізації виробництва в окремих країнах і певною мірою відбивається на міжнародному товарному обміні. Якщо на початку 21 століття світова торгівля стабільно зростала, то роки світової економічної кризи порушили цю тенденцію. У 2014-2016 рр. темпи зростання експорту та імпорту вирівнюються, за винятком країн з перехідною економікою. У 2017 році зростання торгівлі (3,8%) нарешті переважило зростання ВВП (3,4%). Зміни темпів і структури світової торгівлі призводять до соціальних трансформацій, які підривають інтереси працівників, які не зуміли пристосуватися до нових умов. Більш за все страждають ті, хто не зміг перейти до

видів діяльності з більш високою доданою вартістю або до виробництва товарів, які являються предметами міжнародної торгівлі (масового споживання).

2. Науково-технічний прогрес. Комп'ютеризація та комунікація впливають на світовий ринок праці двома способами. З одного боку, вони витісняють робочу силу з виробництва в результаті впровадження трудозберігаючих виробництв, що призводить до зростання безробіття. З іншого боку, таке зростання потребує висококваліфікованих кадрів та науковців, що на практиці призводить до залучення високопрофесійних іноземних мігрантів. Це призвело до нового типу трудової міграції – «відтоку мізків» з країн-донорів.

3. Трудова міграція. Метою міграції було знайти роботу, нову сферу роботи, що відображає або відсутність можливостей працевлаштування на колишньому місці проживання, або неефективність роботи на батьківщині. Між країнами існують значні відмінності в рівні безробіття, заробітної плати, вартості життя та багатьох інших показниках рівня життя, які є чинником постійного пропозиції міжнародної міграції.

Під причинами міжнародної міграції робочої сили також можна розуміти певну сукупність цих факторів.

Основними причинами міжнародної трудової міграції є:

– незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння і т. д.);

– стабільний відносно високий рівень заробітної плати у великих імміграційних центрах (США, Західна Європа);

– відносно вищий технічний рівень умов праці в країнах іммігрантів;

– соціальні умови для більш повного використання своїх можливостей у країнах імміграції;

– стихійні лиха в країнах еміграції та вищий рівень захисту навколишнього середовища в країнах імміграції;

– політичні причини;

– військові причини;

- релігійні причини;
- національні причини;
- культурні причини [11, с. 61-65].

З'ясовано, що суб'єктивна причина міжнародної трудової міграції – оцінка її доцільності конкретним суб'єктом – значною мірою залежить від індивідуальних особливостей мігранта, регіональних факторів та загальної національної політики походження та призначення, соціального середовища, в якій він працює [13].

Основними чинниками, які мають здатність впливати на стан міграційних потоків, є економічні та неекономічні. Економічні фактори включають кращу заробітну плату, можливості кар'єрного зростання, ефективне використання своїх знань, матеріальне стимулювання за хорошу роботу. Безпосереднім фактором, що впливає на напрямок руху робочої сили, є нерівномірність економічного розвитку світу, що визначає найбільш характерний шлях її руху від менш розвинених країн до більш розвинених. Економічними причинами, які мотивують міграцію, є також ситуація на національному ринку праці, яка може характеризуватися високим рівнем безробіття, дисбалансом між попитом і пропозицією робочої сили, перевантаженістю робочих місць, створенням напруженості в суспільстві.

До неекономічної групи мотивів належать політичні, правові, релігійні, етнічні фактори (возз'єднання сім'ї та переселення на історичну батьківщину), екологічні, освітні, культурні, психологічні фактори. Слід зазначити, що в більшості випадків основною причиною трудової міграції є економічний фактор.

Збільшення темпів чистої міграції може мати значний вплив на ринки праці як приймаючих країн, так і країн походження, а також подальший макроекономічний вплив на економічне зростання та безробіття. Імміграція є економічно вигідною для країни перебування, оскільки іммігранти, як правило, більш економічно активні, ніж місцеве населення, охоче виконувати небажану роботу, працювати за нижчу заробітну плату або в гірших умовах праці. Це може мати значний вплив на підвищення продуктивності, підприємництва та економічного зростання. Реальні економічні наслідки імміграції залежать не тільки від економічної ситуації в країні

перебування та її поточних потреб у робочій силі, але й від правової бази імміграції, а також від культурних та особистих особливостей самих іммігрантів.

Міграційні процеси зупиняться, якщо буде розвиватися економіка успішно та створюватимуться робочі місця і можна знайти роботу. Прикладом може бути Японія, еміграція громадян із якої припинилася у 60-х роках ХХ ст., а в 90-х роках населення інших країн почало мігрувати в Японію [14, с. 110-118].

4. Перерозподіл ресурсів та інформаційного простору. Подолання національної ізоляції сприяло загостренню міжнародної конкуренції за вплив на використання та перерозподіл ресурсів та інформаційного простору. Інтенсивно шукають не лише ринки збуту, а й інтелектуальні ресурси, які носять люди. Зростаюча міжнародна конкуренція та розвиток високотехнологічних галузей вимагають від країн досягти рівня продуктивності своїх конкурентів. У інших у разі падіння заробітної плати їхніх працівників [9, с. 50-60].

5. Міжнародна транспортна інфраструктура. Науково-технічний прогрес прискорив рух автомобільного, повітряного, залізничного та водного транспорту, а також інтенсифікацію міжнародної мережі трубопроводів. У результаті вирівнюється фактор географічної віддаленості окремих регіонів, активізується міжнародна торгівля, залучаючи в свої процеси все більше ресурсів, у тому числі підвищення мобільності та попиту на трудові ресурси. Стимуляторами міграційних потоків виступають також глобалізація торгівлі, розвиток транспортно-комунікаційних технологій, демографічна динаміка. Розвиток транспорту та засобів зв'язку, певна уніфікація законодавства певною мірою спрощує процес міграції населення з однієї країни в іншу, тим самим полегшуючи міграційні процеси [10].

6. Лібералізація руху капіталу з соціальної точки зору. Це означає, що він затребуваний не лише для трудового потенціалу країни його базування, а й для іноземної робочої сили, яка часто має певні переваги перед вітчизняною (більш дисциплінована, менш вимоглива тощо). Важливу роль у цьому процесі відіграють транснаціональні корпорації (ТНК). Ще одна специфічна сфера міжнародної міграції - це відновлення транснаціональних корпорацій, які мають значну частку працівників

у своїх закордонних філіях. Так, у філіях американських ТНК наприкінці 90-х років ХХ ст. працювало понад 7 млн. осіб [15, с. 285-290].

7. Фактори навколишнього середовища. З 2011 року по всьому світу почала поширюватися так звана екологічна міграція людей. Часті землетруси, виверження вулканів, повені і повені, торнадо, цунамі, тотальні лісові та торф'яні пожежі, відсутність питної води спонукають людей шукати екологічно чисті місця для проживання. Водночас у міграційних процесах беруть участь представники середнього класу та відносно забезпечені люди.

На початку ХХІ ст. змінилася структура зайнятості іноземних робітників на Близькому Сході. Очевидним із цих змін є збільшення частки зайнятих у сфері туризму (готельне обслуговування, розважальні заклади, ресторани, кафе тощо), а також постійно зростаюча потреба в домашньому персоналі, внаслідок чого збільшується попит на жіночу працю. Саме для жінок-мігрантів найближчим часом працевлаштування в цьому регіоні буде найперспективнішим.

Міграційні потоки між країнами Латинської Америки є інтенсивними. Значна частина робочої сили переміщується з Колумбії, Болівії, Парагваю, Чилі, Уругваю, Сальвадору до Аргентини, Бразилії, Венесуели. У періоди економічного підйому іноземна робоча сила в цих країнах досягає 15-20 % від загального числа зайнятих. Чоловіки-мігранти приїжджають працювати на цукрових і бавовняних плантаціях, на виробництві вовни й нафти, на будівництві, а жінки – домашнім персоналом. Уряди Аргентини та Венесуели на початку 1990-х років боялися дефіциту кваліфікованих кадрів для розвитку національної економіки. вони звернули свою увагу на країни Східної Європи, щоб залучити кваліфікованих працівників середнього рівня для роботи в нафтовій, хімічній, електронній, нафтопереробній та гірничодобувній промисловості. Підтримано тимчасову роботу контрактних спеціалістів, необхідних для місцевого господарства та переселення їх на постійне проживання.

Упродовж років міграційний рух робочої сили у визначених напрямках істотно змінювався. Найпривабливішими для трудових мігрантів були країни, для яких бажаним був їх притік, які залучали мігрантів для задоволення власних потреб, створювали нові робочі місця і дбали про зростання рівня життя населення [16, с. 21-27].

Таким чином, факторами впливу на міжнародні міграційні процеси виступає: інтернаціоналізація у вигляді глобалізації та регіоналізації, глобальна конкуренція і технологічний прогрес, які встановлюють жорсткий зв'язок між параметрами розвитку і функціонуванням ринків праці, соціальних інститутів захисту національних систем підготовки кадрів, а також конкурентними позиціями окремих держав на уніфікованих і лібералізованих ринках. Метою міграції стали пошуки роботи, нової сфери праці, що відбиває або відсутність можливостей працевлаштування на колишньому місці проживання, або недостатню ефективності праці у себе на батьківщині. Існують різкі розходження між країнами в рівнях безробіття, оплати праці, вартості життя за багатьма іншими показниками рівня життя, які є чинником постійного живлення міжнародної міграції.

1.3. Підходи до оцінювання процесів міжнародної міграції

Визначення відповідних діючих підходів до управління постійним процесом міжнародної міграції є нагальною необхідністю. Сьогодні існує потреба у створенні нормативного міграційного регулювання, яке об'єднує національний, двосторонній, регіональний та міжнародний рівні управління міграцією. Глобалізація економічних, соціальних, політичних і демографічних факторів у світовій економіці призводить до зростання залежності різних країн від іноземної робочої сили, а відсутність гідних умов праці, військових, політичних, екологічних та багатьох інших факторів призводять до переміщення мільйонів працівників як в рамках країн, так і на міжнародному рівні.

Існує ряд установ, які займаються різними аспектами міжнародної міграції, такими як моніторинг біженців, контроль умов праці та прав мігрантів, а також сприяння грошовим переказам. Інституціями, безпосередньо пов'язаними з цими аспектами, є МОП, Світовий банк, СОТ та МВФ. Наразі міграція та зайнятість є предметом лише двох міжнародних угод: Міжнародної конвенції про права всіх трудящих-мігрантів (1990 р.) та Угоди СОТ про торгівлю послугами (ГАТС) [17, с. 103-111].

Фактично ГАТС є єдиним міжнародним документом з питань трудової міграції, який має обов'язковий характер для більшості країн.

В Україні, наприклад, джерелом інформації про нелегальних мігрантів є правоохоронні органи. Державна прикордонна служба фіксує кількість мігрантів, затриманих при спробі незаконного перетину кордону, яких не пропустили в Україну та які були передані сусідніми державами згідно з угодами про реадмісію. Державна міграційна служба веде облік виявлених на території України нелегальних мігрантів, рішень про скорочення терміну перебування, повернення, примусове видворення з України. Проте дані щодо виявлення та затримання далеко не повні, що природно, оскільки нелегальні мігранти за визначенням не потрапляють до статистичного обліку [18, с. 167-171].

Підходи до оцінки кількості нерегульованих мігрантів зазвичай можна розділити на дві групи. Перший – методи, засновані на даних, які мають безпосереднє відношення до предмета дослідження, тобто виявлених, затриманих нелегальних мігрантів. Другу групу можна охарактеризувати як непрямі, оскільки для оцінки рівня нелегальної міграції використовуються дані про загальну чисельність населення та легальну міграцію, причому різниця між ними показує обсяги нелегальної міграції, а також інші дані, безпосередньо не пов'язані з міграцією.

Метод порівняння даних перепису є найпростішим методом оцінки кількості мігрантів у нерегульованій ситуації. Він ґрунтується на припущенні, що перепис охоплює все населення, незалежно від правового статусу. Порівнюються дані про населення за результатами двох послідовних переписів. Кількість новонароджених, які прибули під час підперепису, додається до величини, знайденої під час першого перепису, і вираховується кількість смертей і смертей. Різниця між отриманими даними та даними другого перепису свідчить про кількість нелегальних мігрантів. Такий метод використовувався, наприклад, у Росії, при порівнянні результатів переписів 2002 і 2010 років було виявлено 2,1 мільйона нерегульованих іноземців.

Різновидом цього методу є порівняння даних про все населення та легальну міграцію – він використовується в США. З даних перепису населення про осіб, які народилися за кордоном, тобто про іммігрантів, дані про легальну міграцію беруться з реєстру імміграційної служби, яка містить інформацію про країну походження, причини в'їзду в США, вік, стать, рік в'їзду, а також інформацію від інших служб про в'їзд

біженця, надання відповідного статусу, відмову в наданні притулку та депортацію. Поправка щодо смертності та рееміграції передбачає, що ці цифри для тих, хто народився за межами Сполучених Штатів, такі ж, як і для населення в цілому. Отримано різницю між наявною народженою популяцією за межами Сполучених Штатів і, маючи легальний статус, показує кількість мігрантів, які нелегально перебувають у країні. На початку нульових років вона оцінювалася в 8,5 млн. осіб, а в 2014 році – 12,1 млн. осіб.

В Іспанії для порівняння контингенту нелегальних мігрантів порівнюють дані про іноземців, які, незалежно від їх правового статусу, зареєстровані в муніципальних реєстрах і необхідні для соціальних, медичних та освітніх послуг, але не використовуються для ідентифікації мешканців та реєстру. іноземців, які містять інформацію про видані та дійсні посвідки на проживання. Напередодні міграційної амністії 2005 року різниця між даними реєстру іноземців (2,1 млн. осіб) та муніципальних реєстрів (близько 3 млн. іноземців працездатного віку) лягла в основу оцінки чисельності нелегалів у 800-820 тис. осіб. Упродовж кампанії легалізації за врегулюванням статусу звернулися 690 679 іноземців, що доволі близько до наведеної цифри [19, с. 7-13].

Більшість оцінок нелегальної міграції, наведених у літературі, сформовано методом мультиплікації, який базується на тому, що невідому величину можна обрахувати виходячи з відомої її частини, або ж на основі значення іншої величини, пов'язаної з невідомою. Успіх залежить від обрання мультиплікатора, тобто множника, який має відображати пропорційний зв'язок між змінними величинами. Наприклад, для оцінки нелегального міграційного потоку найчастіше використовується пропорція 1:2. Вона була сформована на основі дослідження, виконана Д. Массеєм та його колегами. У Мексиці за випадковою вибіркою було обстежено 4 тис. домогосподарств, а в США – 1229 мексиканців із неврегульованим статусом, відібраних методом ланцюжка. Шляхом вивчення міграційних історій опитаних за 30-річний період було з'ясовано, що 71 % уникли затримання, тоді як інші були затримані від одного до кількох разів. На цій підставі було зроблено висновок, що на кожну спробу нелегального проникнення до США, викриту правоохоронцями, припадає дві успішні.

Успішним прикладом застосування методу мультиплікації з використанням поліцейських даних є дослідження, проведене в Бельгії. Тут було опитано 120 нелегалів і з'ясовано, що 10 з них, тобто 0,083 %, були затримані правоохоронними органами. Середня тривалість перебування опитаних на нелегальному становищі становила 3,3 роки. Водночас, за даними поліцейської статистики було відомо про 13628 затримань іноземців без документів упродовж 2001-2005 рр., відповідно, за 3,3 роки таких затримань могло бути 8966 ($13628/5 \times 3,3$). Шляхом множення на мультиплікатор, сформований за даними опитування, тобто частку тих, кого затримувала поліція, отримано оцінку 108024 нелегальних мігранта [20, с. 177-183].

Для перевірки результату була використана інша база даних. Згідно з обліком медичних закладів, які надають невідкладну допомогу іноземцям незалежно від їх правового статусу і згодом отримують від держави компенсацію за послуги, у 2004 р. до них звернулося 7252 нелегальних мігранта. Із 120 респондентів за медичною допомогою звернулися 13, тобто 0,1083%, з них троє одноразово, чотири – двічі, п'ять – тричі.

Інший спосіб обчислення кількості нелегальних мігрантів – демографічний метод, який базується на тому, що люди мають статистично значущу ймовірність народження дитини, госпіталізації, смерті тощо. Це стосується як легальних, так і нелегальних мігрантів, населення в цілому. Проблема, однак, полягає в тому, що склад нелегальних мігрантів зазвичай досить специфічний, відмінний від решти населення за статтю та віком. Крім того, у разі серйозного захворювання або очікування дитини мігранти зазвичай намагаються повернутися додому, особливо якщо їхнє перебування за кордоном є незаконним. У цьому відношенні такі події, як смерть, народження чи хвороба, можуть не відображати реальну чисельність населення або швидкість реєстрації цих подій настільки мала, що вони не дуже інформативні [21, с. 95-100].

Методом самоідентифікації можна назвати збір даних про нелегальних мігрантів під час легалізаційних кампаній, які час від часу організовуються в основних країнах призначення. Найбільша імміграційна амністія відбулася в США, де за законом 1986 року було легалізовано 2,7 мільйонів мігрантів. Остання серйозна легалізація мігрантів у Європі відбулася в Іспанії в 2005 році, внаслідок чого кількість іноземців, які мають законну причину залишитися, збільшилася на 670 тис. осіб.

Непрямі методи розрахунку базуються на даних, не пов'язаних з нелегальною міграцією. У Німеччині кількість нелегальних мігрантів, зайнятих на сезонних сільськогосподарських роботах, оцінювали на основі вартості продукції. Опитування працівників сільського господарства показало, що середня тривалість сезонної зайнятості становить 10 тижнів, а кількість робочих годин на тиждень – 50. Потім дослідники підраховали, скільки робітників потрібно для збору, обробки та упаковки врожаю, і порівняли цю цифру з кількістю офіційно зареєстрованих договорів. Оскільки місцеве населення загалом не цікавиться сезонними сільськогосподарськими роботами, було висловлено припущення, що різниця між двома цифрами показує чисельність контингенту нелегальних трудових мігрантів, задіяних у цій сфері [22, с. 72-75].

Таким чином, оцінювання процесів міжнародної міграції здійснюється за допомогою наступних методів: опитування, опосередкований метод, метод самоідентифікації, демографічний метод, метод мультиплікації, порівняння, тощо. Складним оцінювання є ще й тому, що міграція як така – не подія, а процес, тож чисельність мігрантів постійно змінюється, великою є частка тимчасових і повторюваних переміщень.

Висновки до розділу 1

В першому розділі було розглянуто та досліджено наступні питання:

1. Визначено сутність та основні тенденції міжнародних міграційних процесів.
2. З'ясовано фактори впливу на міжнародні міграційні процеси.
3. Висвітлено підходи до оцінювання процесів міжнародної міграції.

Міграція населення — механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього.

Залежно від того, чи перетинаються кордони країни, відбувається внутрішня і зовнішня міграція. Внутрішня міграція призводить до переміщення населення між регіонами країни або між містом і сільською місцевістю, без змін чисельності населення країни, тобто рівень населення залишається колишнім. Зовнішня міграція

впливає на населення країни, збільшуючи або зменшуючи кількість людей, які іммігрували або покинули країну.

За даними Організації Об'єднаних Націй, кількість міжнародних мігрантів у всьому світі зросла за дев'ятнадцять років у період з 2000 по 2019 рік, досягнувши 272 млн. осіб у 2019 році. У 2000 році було 173 млн. осіб, у 2005 – 191 млн. осіб, у 2010 – 220 млн. осіб, у 2015 – 248 млн. осіб.

Серед міграцій населення в цілому доцільно виділити міграцію робочої сили, яка становить найбільшу частку в загальній сумі всіх мігрантів. Міжнародна трудова міграція зумовлена чинниками внутрішнього економічного розвитку кожної країни та зовнішніми чинниками; стан міжнародної економіки в цілому та економічні відносини між країнами. У певні періоди політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші соціальні чинники також можуть бути рушійною силою міжнародної мобільності робочої сили. Під причинами міжнародної міграції робочої сили також можна розуміти певну сукупність цих факторів.

Факторами, що впливають на процеси міжнародної міграції, є: інтернаціоналізація у формі глобалізації та регіоналізації, глобальна конкуренція та технічний прогрес, які створюють міцний зв'язок між параметрами розвитку та функціонування ринків праці, соціальних інститутів для захисту національних систем підготовки кадрів, а також конкурентними позиціями окремих держав на уніфікованих і лібералізованих ринках.

Метою міграції стали пошуки роботи, нової сфери праці, що відбиває або відсутність можливостей працевлаштування на колишньому місці проживання, або недостатню ефективності праці у себе на батьківщині. Існують різкі розходження між країнами в рівнях безробіття, оплати праці, вартості життя за багатьма іншими показниками рівня життя, які є чинником постійного живлення міжнародної міграції.

Оцінювання процесів міжнародної міграції здійснюється за допомогою наступних методів: опитування, опосередкований метод, метод самоідентифікації, мографічний метод, метод мультиплікації, порівняння, тощо. Складним оцінювання є ще й тому, що міграція як така — не подія, а процес, тож чисельність мігрантів постійно змінюється, великою є частка тимчасових і повторюваних переміщень.

РОЗДІЛ 2

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ АФРИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Головні особливості міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобалізації

Африканський Союз (55 країн) оголосив 2019 рік Роком біженців і мігрантів. З 258 мільйонів біженців у світі (ООН, 2017) третина – вихідці з Африки. І це стало проблемою не тільки в африканських країнах.

Вся історія людства – це пошук кращого, комфортнішого та приємнішого місця для життя. Коли не було держав, фіксованих кордонів, це відбувалося більш-менш мирно, стихійно. Основними причинами міграції були виснаження земель та зміна клімату.

Історія міграційних рухів у Південній Африці здійснюється понад століття – вони трансформувалися під впливом змін суспільного ладу, розвитку продуктивних сил, геополітичних змін.

В Африці також активно розвивається трудова міграція. Близько 2 мільйонів на рік приїжджають в Гану, Сенегал, Кот-д'Івуар, щоб працювати на плантаціях какао та арахісу, в морських портах. З Центральної Африки їдуть на плантації в Уганду, Кенію, Танзанію. У Зімбабве мігранти становлять 12% населення. У Південній Африці їх 2 млн. осіб. В Африці таких мігрантів до 8 млн. осіб. Все це відбувається на тлі масового переселення молоді із сіл у міста, на роботу, на кращі умови життя.

На сьогодні саме Африка в глобальних міграційних процесах на першому плані.

Тут населення зростає найшвидше. Африка – єдиний регіон, де населення буде зростати у другій половині 21 століття. Населення Європи в 2017 році становило 9,8% населення світу, у 2100 році прогнозувалося – 5,8%. В Африці 16,6% і 40% (4,5 млрд). Часто згадувана найбільша країна Африки Нігерія на даний момент має близько 220 мільйонів жителів, а за оцінками ООН, до 2050 року вона становитиме 450 мільйонів, після Індії та Китаю вона є третьою за величиною країною у світі.

До 2100 року населення Анголи, Бурунді, Замбії, Нігеру, Сомалі та Танзанії збільшиться в п'ять разів. Лагос буде жити в колишній столиці Нігерії 88 млн. осіб, у Кіншасі (столиці ДРК) – 83,5 млн. осіб, у Дарес – Саламі (Танзанія) – 73,7 млн. осіб [24, с. 357-367].

Адже внутрішня міграція є, здавалося б, внутрішньою проблемою для самих африканських країн. Однак, світ глобалізується. Щонайменше 4,5 мільярда людей мають харчуватися та працювати. Але навіть відносно високі темпи зростання ВВП (у середньому 5-6% на рік, а в деяких країнах більше 10%) значно відстають від народжуваності.

Щороку 12 мільйонів людей приєднуються до робочої сили континенту. І головною тенденцією економічного розвитку як і раніше залишається видобуток багатих природних ресурсів. Зростання великих міст лише посилює ці проблеми, роблячи їх чіткішими. Безробіття особливо болісно для молодих людей (більше 50% населення у віці до 19 років), які не бачать перспектив у своїх країнах.

Такі проблеми посилюються новим фактором, таким як екологія. Надмірний тиск людини та її технологій на природу призвів до прискорення негативних кліматичних змін. Помста природи стала більш чутливою і руйнівною. Підвищення температури поки не можна зупинити. Виникло нове поняття – кліматичні біженці.

За прогнозами Світового банку, у 2050 році на Землі може бути 140 мільйонів людей. Особливо це торкнеться жителів африканських країн, життя яких через історичні обставини тісно пов'язане з природними процесами. Пустеля Сахара просувається на південь, витісняючи племена скотарів. Однак, вже є країни, густо заселені землеробськими племенами [25, с. 93-103].

Продовжується суперечка між Єгиптом, Суданом та Ефіопією навколо потужної греблі й ГЕС «Відродження» на Голубому Нілі. Вона, як стверджують посадовці Єгипту, призведе до зменшення води у Великому Нілі. Ніл — це основа життя Єгипту, єдине джерело прісної води.

Вмирає озеро Чад, із якого харчувалось населення кількох країн. Так само як уже вмерло Аральське море. Все частішими стають посухи в країнах Східної Африки. Все це звужує можливість нарощування виробництва продовольчої продукції.

Проблема голоду тяжіє майже над усіма країнами Підсахарської Африки. Саме загроза голоду, як стверджує Продовольча програма ООН, є головною причиною міграції: «Пониження рівня продовольчої безпеки на 1% обертається зростанням кількості міжнародних біженців на 1,9%».

До всього цього додається ще один характерний для Африки фактор – збройний конфлікт. Неконтрольована стихійна міграція, викликана військовим конфліктом у Сирії, останнім часом стала різким дестабілізуючим фактором функціонування Європейського Союзу. Вона змусила політикум та громадськість під дещо новим кутом зору поглянути на низку проблем, пов'язаних із соціально-культурними, етнічними, економічними, релігійними та іншими трансформаціями у житті європейської спільноти, які поступово відбувалися та накопичувалися на тлі поширення нестихійних, перманентних міграційних процесів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в Європі [26, с. 17-44].

Громадянська війна в Південному Судані не закінчилася. Воно тероризує місцеве населення Боко Харам у північно-східних штатах Нігерії, Нігеру, Чаду, Камеруну. Збройні конфлікти на сході ДРК, у Малі, не припиняються. Не кажучи вже про багатостраждальну Лівію. Все це змушує сотні тисяч людей шукати притулку в сусідніх країнах. Їх близько 8 мільйонів.

Незаконні мігранти, що подолали тернистий шлях із Африки до Європи, були б готові пройти через це знову попри небезпеки такої мандрівки. 93% з майже 2 000 опитаних незаконних мігрантів потрапляли в небезпечні ситуації під час подорожі, проте лише 2% сказали, що залишилися б удома, якби більше знали про ризики. Ці та інші дані було отримано в результаті комплексного дослідження, проведеного Програмою розвитку ООН (ПРООН) «Долаючи перешкоди: голоси незаконних африканських мігрантів до Європи».

Опитування показало, що пошук роботи був не єдиною причиною переїзду, оскільки не всі нелегальні мігранти в Африці були «бідними» або недостатньо освіченими. На момент звільнення 58% працювали або відвідували школу, і більшість працівників мали конкурентний дохід. Проте 50% працівників сказали, що

заробляють недостатньо. Фактично, двом третинам респондентів не завадили виїхати або заробити на перспективу вдома.

Чому люди в африканських країнах вирішують мігрувати до Європи? Є кілька аргументів. По-перше, це географічна близькість. По-друге, всі знають основні європейські мови: англійську та французьку. Третє – політична стабільність. Четверте – це високий, привабливий рівень заробітку, загалом високий рівень життя. По-п'яте, це наявність правової бази, яка захищає права мігрантів.

За сучасних умов змінюється склад мігрантів. Зокрема, серед них зростає частка жінок. Вони становлять 48,4 % мігрантів, переважають у структурі мігрантів у Європі, у Латинській та Північній Америці, в Австралії. В Африці вони становлять 47,1 %, а в Азії – 42,4 %, що пов'язано із високим попитом на чоловічу робочу силу в нафтодобувних країнах Західної Азії.

Водночас, у таких країнах, як Індонезія, Філіппіни, Шрі-Ланка, понад 70 % документів на працевлаштування за кордоном оформлюються для жінок. Якщо ще півстоліття тому жінки мігрували переважно у складі сімей, нині вони виїжджають до інших країн самотійно. Фемінізація перетворилася на характерну рису сучасної міграції завдяки структурним змінам у світовій економіці, а саме швидкому зростанню індустрії послуг, яка на сьогодні забезпечує до 2/3 новоутворених робочих місць. Унаслідок цього потреби у жіночій робочій силі, здебільшого некваліфікованій, зростають, однак все меншою мірою задовольняються за рахунок місцевого населення (жінки в розвинених країнах активно виходять на ринок праці, проте претендують на престижніші та вище оплачувані робочі місця).

Більше того, через зростання населення, незважаючи на відносне скорочення бідності, абсолютна кількість вкрай бідних у субафриканській Африці в 2015 році була на 100 мільйонів більше, ніж у 1990 році. Половина найбідніших людей світу проживає в цьому регіоні.

До 2015 року мігранти з Близького Сходу та Африки не викликали серйозних занепокоєнь у ЄС. У південній Франції було багато арабів з Північної Африки. В Англії проживає майже мільйон нігерійців. Адже мер Лондона – мусульманин. Однак

військові дії в Сирії витіснили з країни сотні тисяч людей, які шукали притулку в Європі. Через Туреччину та Грецію вони відкрили широкі двері до Європи.

Цікавим явищем глобальної міграції є приплив іммігрантів до Саудівської Аравії та ОАЕ, що в основному зумовлено сильним економічним зростанням цих країн за рахунок активної розробки нафтових родовищ та завоювання домінуючого положення серед операторів світового енергетичного ринку. Фактично кожен шостий житель ОАЕ є іммігрантом. Найвищий рівень має Ватикан, де 100% населення складають мігранти [27, с. 18-27].

Загалом більшість легальних мігрантів з Північної Африки зосереджена в 6 країнах Європейського Союзу – Франції, Іспанії, Італії, Нідерландах, Великобританії та Німеччині: на ці шість країн припадає близько 60% усіх північно-африканських мігрантів. Що стосується нелегальної міграції, то загальна кількість північно-африканців, які проживають сьогодні в ЄС без офіційного статусу, перевищує 4,5 мільйона. Тільки у Франції кількість нелегальних мігрантів у 2017 році перевищила 6% від загальної чисельності населення, причому 60% нелегальних мігрантів прибули з Північної Африки.

Збільшується студентська міграція. Понад 50 000 північно-африканців щороку їдуть до Європи для навчання. Міграція з Північної Африки до ЄС збільшується з метою отримання професійної освіти та підготовки, організованої країнами ЄС для майбутнього виходу на ринки ЄС за допомогою підготовленого персоналу.

Якщо орієнтуватися на професійний склад мігрантів з Північної Африки, то слід мати на увазі, що близько 70% населення Магрибу неосвічене. Решта 30% мають середню та вищу освіту. Дещо інша ситуація серед іммігрантів з Єгипту: 55% і 30%. Частка низькокваліфікованої робочої сили становить 10% в Єгипті, 4% в Алжирі та Тунісі і 45% у Марокко. Проте протягом 21 століття рівень кваліфікованої еміграції з Північної Африки значно зріс. Наприклад, із 250 000 єгипетських мігрантів у середньому 45% були високоосвіченими спеціалістами. У Марокко частка професійних мігрантів становила 78% від 1 млн. осіб, в Алжирі – 25% від 500 тис. осіб і в Тунісі – 64% від 250 000 осіб.

Зростає також так звана «зворотна міграція» північно-африканців з ЄС на батьківщину. Приблизно 20% усіх міграційних переміщень по лінії Північна Африка-Європа становлять повернення людей до місця виїзду [28, с. 276-281].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що напрямки міграційних потоків Північної Африки часто визначаються комбінацією трьох взаємопов'язаних факторів (рис. 2.1):

Рис. 2.1. Напрямки міграційних потоків Північної Африки.

Джерело: Дмитрук, Б.П., Светлова Н.М. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент. – №1. – 2016. – С. 20.

Розглянемо представлені фактори більш детально:

1) географічна близькість: мігранти схильні вибирати країни призначення за принципом територіальної доступності;

2) культурно-мовна спільнота: наприклад, англословні мігранти їдуть до Великобританії, США та Канади, а франкомовні мігранти – до Франції, Люксембургу та Бельгії;

3) історичні колоніальні зв'язки: більшість мігрантів у Великобританії, Франції, Португалії, Іспанії та Нідерландів походять із колишніх колоній.

Таким чином, наявність тоталітарних режимів, політичні переслідування інакомислячих, порушення прав людини також сприяють зростанню міграції з південно-середземноморських країн. До причин, які «притягують» іммігрантів можна віднести високі зарплати в країнах Євросоюзу, кращі соціально-економічні умови життя, велика мобільність робочої сили і наявність вільних робочих місць.

2.2. Глобальні фактори впливу на міграційні потоки в африканських країнах

Однією з найбільших проблем для всієї міграційної системи ЄС є значне збільшення кількості біженців та нелегальної імміграції.

Критичний період зростання нелегального перетину кордону в ЄС був зафіксований у 2015 році (пік європейської міграційної кризи), протягом якого було виявлено понад 1,8 мільйонів нелегальних перетинів кордону.

Усі міграційні потоки біженців та нелегальних мігрантів слід розділити на чотири зони:

- Східносередземноморський маршрут (Eastern Mediterranean route);
- Західносередземноморський маршрут (Western Mediterranean route);
- Західноафриканський маршрут (Western African route);
- Центральносередземноморський маршрут (Central Mediterranean route)

(див. Рис. 2.2).

Найбільш актуальною та, безперечно, найгострішою проблемою останніх місяців у Європі є безпрецедентний за своїми масштабами і динамікою наплив біженців з країн Африки та Близького Сходу. Сотні тисяч мігрантів буквально атакують кордони Греції, Італії, Македонії та Угорщини і вступають у прями конфлікти з місцевою поліцією.

Деякі європейські країни (наприклад Угорщина) будують високі стіни в надії захистити себе від потоку біженців, тоді як інші оголошують надзвичайний стан (Македонія), доводячи свою неспроможність впоратися. Донедавна такий образ

можна було побачити лише в апокаліптичних фільмах, але сьогодні він стає реальністю перед об'єднаною Європою.

Рис. 2.2. Зони міграційних потоків біженців у світі.

Джерело: Дмитрук, Б.П., Светлова Н.М. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент. – №1. – 2016. – С. 24.

Таким чином, за останні роки зросли міграційні потоки з Північної Африки до ЄС, в основному через події «арабської весни». Зростає також так звана «зворотна міграція» північно-африканців з ЄС на батьківщину. Близько 20% усієї північно-африкано-європейської міграції становить повернення людей до місця їх походження.

Канарські острови, які через своє географічне розташування є кінцевим пунктом призначення мігрантів з Африки, є складною територією для комплексного контролю та стримування міграції. Різке збільшення міграційних потоків за цим маршрутом у 2019 та 2020 рр. частково пов'язане з протиепідеміологічними заходами для запобігання поширенню COVID-19, які вжили багато африканських країн, які скоротили офіційний пасажиропотік між ЄС та Африка, створила додаткові бар'єри для міграції та соціально-економічних умов життя у багатьох країнах-донорах. Крім

того, нелегальні мігранти обирають цей напрямок міграції через краще управління міграційними процесами та прикордонним контролем у Марокко [30, с. 37-42].

Основні заходи, вжиті ЄС для зменшення міграції на цьому маршруті, включають: збільшення підтримки лівійської берегової охорони, включаючи фінансову підтримку; схвалення 5 нових міграційних програм у Північній Африці на загальну суму 61,5 млн. євро, спрямованих на захист та допомогу біженцям, найбільш уразливим (мігрантам), покращенню умов життя та економічної стабільності в регіонах Лівії, найбільш постраждалих від транзитної міграції; створення Надзвичайного трастового фонду ЄС для Африки із загальним бюджетом 4,5 млрд. євро; проведення спільних навчань між лівійською береговою охороною та береговою охороною ЄС; фінансове забезпечення приймальних пунктів; впровадження програм добровільного повернення (для мігрантів, які прибули до Лівії).

Мабуть, основним мотивом трудової міграції був і залишається найвищий рівень заробітної плати в країнах прибуття. Ще одним фактором, який стимулює міжнародну трудову міграцію в ЄС, є потреба в низькокваліфікованій робочій силі. Адже відомо, що в трудомістких галузях і в галузях, які не затребувані місцевим населенням, іммігранти фактично забезпечують нормальний виробничий процес і заповнюють наявні професійні «ніші». Часто буває, що при тривалому використанні іноземних працівників залежність від їх роботи в деяких країнах стає настільки великою, що для деяких галузей економіки це неможливо (будівництво, вугілля, машинобудування, послуги тощо) [31, с. 112-116].

Соціальна нерівність є сильним фактором міграції не лише на національному, а й на глобальному рівні. Через нерівномірність розвитку окремих країн і регіонів міждержавні диспропорції в заробітках і рівні життя залишаються значними. За даними Світового банку, у 2015 році ВВП на душу населення в групі найбагатших країн був у 29 разів вище, ніж у групі найбідніших (46 135 000 дол. США проти 1 602 000). Якщо ВВП на душу населення Катару (паритет купівельної спроможності) становив 138,5 тис. дол. США, у Сінгапурі – 81,4 тис., Норвегії – 65,2 тис., у США – 57,5 тис. дол. США, в Нігерії – 960 доларів. США, в Ліберії – 720 дол. США [32].

Різниця в рівні економічного розвитку спричиняє різницю в доступі до правильного харчування, охорони здоров'я, освіти. 37,3% дітей віком до п'яти років у найбідніших країнах недоїдають. Материнська смертність, що характеризує рівень охорони здоров'я та гігієнічно-епідеміологічну ситуацію, становить 496 осіб на 100 тис. живонароджених, тоді як у багатих країнах – лише 10 осіб. У найбідніших країнах 33% молодих людей у віці 15-24 роки є неписьменними. У найбіднішому регіоні світу в Африці на південь від Сахари проживає дві третини всіх людей, які живуть з ВІЛ, хоча його населення становить п'яту частину населення світу. Середня тривалість життя в бідних країнах майже на 20 років нижча, ніж у розвинутих – 61,3 та 80,6 років [33, с. 28-43].

Важливим чинником активізації міграції є демографічні диспропорції. Населення планети за останні 55 років зросло більш ніж удвічі (3 мільярди осіб в 1960 році і 7,35 мільярдів осіб в 2015 році), але зростало нерівномірно. У країнах Африки на південь від Сахари чисельність населення зросла в 4,4 рази, на Близькому Сході та в Північній Африці – в 4 рази.

За прогнозом ООН, у 2050 році населення субекваторіальної Африки становитиме 23% населення світу (14% – у 2015 році). Натомість населення Європи та Центральної Азії зменшиться в абсолютному та відносному вираженні – на 9 % у 2050 р. проти 12 % у 2015 р. [34, с. 195-200].

Міграційна політика і країн призначення, і країн походження також чинить вплив на інтенсивність і склад міграційних потоків. Низка країн світу, що мають значний людський потенціал, проте бідні на природні ресурси, відстають в індустріальному розвитку, не мають експортних перспектив, спеціалізуються на підготовці та торгівлі робочою силою, стимулюють еміграцію (наприклад, Бангладеш, Філіппіни, Йорданія). Якщо навіть еміграція не є метою уряду, в деяких випадках до виїзду за кордон призводять провальна економічна політика, корупція, слабкі соціальні гарантії, порушення громадянських свобод тощо.

Вимушену міграцію спричиняють люди, які були змушені покинути свої домівки через страх перед переслідуванням, через неможливість залишитися через політичні чи військові конфлікти, природні та техногенні катастрофи, або були

примусово вислані урядами чи неурядовими силами. Їхня мета насправді не міграція, а безпека, бо власна держава їх не забезпечує [35, с. 148-155].

Головними факторами, що змушують населення африканських країн до міграції є: політичні конфлікти, вищий рівень заробітних плат у розвинених країнах та попит на дешеву робочу силу, епідеміологічні причини (COVID-19, тропічні інфекційні хвороби), соціальна нерівність, демографічний дисбаланс (рис. 2.3):

Рис. 2.3. Фактори міграції населення африканських країн.

Джерело: Толстов С.В. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу // Європейські історичні студії. – 2017. – № 7. – С. 25.

Розглянувши всі чинники і причини до міграції населення африканських країн, безумовно найпоширенішим видом економічної міграції і, водночас, найчисельнішим світовим міграційним потоком завжди була і залишається трудова міграція.

Таким чином, причини наростання обсягів міжнародних міграційних переміщень, як і змін їх сутнісних характеристик, є передусім результатом глобалізаційних процесів. Зняття перешкод на шляху вільної торгівлі, зростання політичної, економічної, соціальної взаємозалежності між державами, що виявляється у формуванні транснаціонального бізнесу та міжнародного ринку праці, інтернаціоналізації науки, освіти, інформації, небаченому розвитку комунікацій, мали вирішальне значення для динаміки та обсягів міграцій населення. У контексті глобалізації міжнародна міграція виступає і як провокуючий момент, і як результат глобальних змін.

2.3. Заходи урядів країн Африки для регулювання міграційними процесами на африканському континенті

Аналіз сучасних міграційних процесів у контексті пошуку ефективних механізмів реалізації національних інтересів у соціально-гуманітарній сфері свідчить про низку небезпечних тенденцій, наслідки яких не можна ігнорувати, зокрема:

- балансування невід’ємного права на життя, гарантованого міжнародним правом, внаслідок потужної кампанії нелегальної міграції, з одного боку, та низької ефективності програм порятунку життя мігрантів – з іншого (за даними Міжнародної організації з міграції у 2015 році загинули або пропали без вісті на Середземноморському шляху до Європи 3770 мігрантів, а у 2017 році станом на 12 липня – зареєстровано 2942 смертей);

- ускладнення криміногенної ситуації на кордонах, зокрема збільшення контрабанди товарів і послуг, нелегальна міграція, розвиток наркобізнесу; збільшення кількості мігрантів із районів збройних конфліктів з військовим досвідом, а також представників етнічних організованих злочинних угруповань;

- ризики зниження соціальних стандартів, погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації тощо.

Прийнявши Глобальні цілі сталого розвитку на 2016-2030 роки, Генеральна Асамблея ООН закликала країни сприяти організованій, безпечній, законній та

відповідальній міграції та людській мобільності. Водночас слід визнати, що наразі в міжнародній практиці немає документа, який би визначав стандарти та критерії безпечної міграції. Це свідчить про необхідність удосконалення міжнародної документальної бази та приведення її у відповідність до сучасних реалій.

Зважаючи на масштаб проблеми неконтрольованої міграції, та з метою її вирішення було підписано низку угод між ЄС і Африканським континентом. До угоди, підписаної у рамках саміту ЄС – Африка, долучились 35 африканських країн. Згідно з документом, ЄС зобов'язався сприяти політичній стабільності у кризових регіонах, розширити допомогу у боротьбі з бідністю, сприяти підвищенню рівня освіти молоді. Натомість африканські країни мали посилити контроль за контрабандними потоками людей на своїх кордонах, сприяти внутрішній мобільності населення для запобігання перетину ними кордонів у напрямі Європи [36].

У 2015 році відбувся спеціальний саміт ЄС-Африка з питань міграції (Мальта, 11-12 листопада 2015 року). У ньому взяли участь лідери з 50 країн Європи та Африки. Європейська комісія закликала африканські уряди сприяти репатріації економічних мігрантів, особливо тих, хто нелегально перетнув кордони ЄС.

ЄС та країни Африки ухвалили спільний план дій щодо подолання міграційної кризи. За підсумками саміту президент Європейської ради Д. Туск оголосив про створення трастового фонду ЄС для Африки, мінімальна сума якого має становити 1,8 млрд євро. Метою нового фонду є фінансування проектів, спрямованих на вирішення основних проблем, які спричиняють різке збільшення припливу біженців до Європи, а також забезпечення витрат, пов'язаних з поверненням біженців і поселенням в африканських країнах.

На саміті ЄС-Африка президент Європейської ради Д. Туск закликав лідерів ЄС та Африки відновити зусилля щодо усунення передумов для масової міграції. За його словами, необхідно в першу чергу боротися з першопричинами міграції, створювати нові робочі місця та запобігати війнам. Єдиний спосіб керувати міграцією – це працювати разом. Ми повинні об'єднати зусилля, щоб зробити міграцію корисним обміном, а не трагічною втратою для всіх нас». Д. Туск від імені ЄС пообіцяв створити більше можливостей для легальної міграції, активніше боротися з торгівлею

людьми та не відступати від верховенства права У цьому контексті ЄС підтвердив свій намір «збільшити допомогу африканським країнам у розміщенні біженців та гарантувати їм міжнародний захист» [37].

ЄС намагається вплинути на цей загрозливий процес. У березні 2018 року в столиці Нігерії Ніамей відбулася конференція ЄС-Африка на чолі з Генеральним секретарем ООН для обговорення комплексу заходів щодо обмеження потоку біженців до Європи.

6 квітня 2018 року в Зальцбурзі відбувся саміт ЄС з цього питання. Висновок: необхідно посилити співпрацю з Африкою, щоб створити нові робочі місця та виділити 1,8 млрд. євро на ці заходи.

Президент Ради Європи Д. Туск зустрівся в Каїрі з Президентом А.-Ф. аль-Сісі домовитися про спільні кроки.

Президент Франції Емануель Макрон здійснив перший закордонний візит до Західної Африки.

Канцлер Німеччини А. Меркель відвідала Нігер, Чад та Ефіопію, щоб дізнатися про проблему біженців.

Ця тема була основною темою 32-го саміту Африканського Союзу в Аддіс-Абебі.

Загалом європейські інституції підтримують режим багатостороннього діалогу з країнами африканського континенту в ряді форматів. Їх рамки визначають:

- Угода про партнерство між Африко-Карибським басейном (АСР) з Європейським співтовариством та його членами (Угода Котону 2020);
- міжконтинентальний багатосторонній діалог з ЄС та АС як міжнародними акторами;
- Євро-середземноморський діалог та низка субрегіональних ініціатив щодо відносин ЄС-Південне та Східне Середземномор'я;
- Угода про допомогу торгівлі та розвитку між Південно-Африканською Республікою та Європейським Співтовариством та її членами (2004 р.) та План спільних дій стратегічного партнерства (2007 р.) [38, с. 17-44].

Цілі Спільної стратегії Африки та ЄС трактують цілі двосторонніх відносин ширше, ніж співробітництво в галузі розвитку. У документі підкреслюється, що міжконтинентальне партнерство «буде базуватися на євро-африканському консенсусі щодо цінностей, спільних інтересів та спільних стратегічних цілей. Метою цього партнерства має бути подолання розриву в розвитку між Африкою та Європою шляхом зміцнення економічного співробітництва та сприяння сталому розвитку на обох континентах, живучи пліч-о-пліч у мирі, безпеці, процвітанні, солідарності та людській гідності.

Міграція вважається пріоритетом зовнішньої політики ЄС, особливо у відносинах з Північною Африкою та Туреччиною. Країни Північної Африки виступають ресурсом і водночас одним з основних транзитних шляхів для нелегальних мігрантів і біженців. Натомість Туреччина вважається основною транзитною країною для балканського маршруту нелегальної імміграції до ЄС. Проте значна частка нелегальних та економічних мігрантів до ЄС походить із країн Африки на південь від Сахари.

Основна роль управління міграцією в ЄС – боротьба з проникненням нелегальних («природних») мігрантів та запобігання масових хвиль міграції, спричинених соціальними проблемами, стихійними лихами та збройними конфліктами. Регулювання міграції та припинення масового відпливу мігрантів пов'язують із наданням зовнішньої допомоги африканським країнам, але результати зусиль Європейської комісії та Європейської служби зовнішніх дій у цьому напрямку загалом є безуспішними [39, с. 21-24].

Оцінюючи вплив міграційної кризи на стан відносин між ЄС та африканськими країнами, варто звернути увагу на низьку ефективність євро-африканських самітів та багатосторонніх переговорів щодо імміграційного регулювання. Центральним наслідком цієї дискусії є зацікавленість ЄС у якнайшвидшому досягненні економічної стабільності в Африці.

На політичну нестабільність у країнах, що розвиваються, економічні заворушення та внутрішні та інтернаціоналізовані регіональні конфлікти впливають основні чинники, що викликають масову неконтрольовану міграцію.

За номінальним переліком форм політичної координації Африканський Союз суттєво перевершив інші регіональні угруповання політико-економічного характеру, включаючи АСЕАН, Лігу арабських держав, МЕРКОСУР, Організацію американських держав та Асоціацію регіонального співробітництва Південної Азії. Втім, за винятком миротворчих операцій, які дозволяють запобігати поширенню конфліктів, по багатьох напрямках ефективність діяльності АС залишається незначною, що позначається й на співпраці з ЄС [40, с. 247-252].

ЄС залишається головним зовнішнім спонсором африканських країн, фінансує програми допомоги розвитку та прагне моделювати соціально-економічні процеси в африканських країнах. Проте, спроби пов'язати економічну допомогу з контролем над міграційними потоками поки не увінчалися успіхом. Урядам більшості африканських країн не вдається забезпечити швидке підвищення рівня життя або запобігти потоку мігрантів на основних транзитних маршрутах до ЄС.

В Африці в 2016 році був введений проект африканського біометричного паспорта, який дозволяє безвізові подорожі між 54 державами-членами Африканського Союзу, але на відміну від Європейського Союзу чи Південної Америки, він не дає права на вільне проживання чи роботу.

Очікується, що цей крок повинен покращити умови регіонального торговельного партнерства та туризму. Формальною метою запровадження африканських паспортів для всіх держав-членів до 2018 року є відсутність технічних можливостей (наприклад, відсутність технологій для зчитування біометричних паспортів) та політична невідповідність (рішення зборів мають затверджуватися національними парламентами) та практика застосування правового примусу. Дана обставина вказує на те, що остаточна реалізація цієї ініціативи відбудеться в середньостроковій перспективі [41].

Майбутнє міграції на африканському континенті залежатиме від рівня політичної та економічної включеності. Інклюзивні політичні системи та справедливий розвиток створюють сприятливі умови для стимулювання добровільної міграції через професійні стимули, які можуть відбуватися в чітко регламентованих рамках та гарантувати особистий та соціальний захист мігрантів.

За таких умов субрегіональні економічні асоціації (ЕКОВАС, САДК та ін.) могли б краще забезпечити політику вільної мобільності та наблизитися до створення системи, подібної до Шенгенської зони ЄС. Такий сценарій розвитку міграції можливий лише за умови не лише економічної політики у сфері міграції в Африці використання інклюзивних політичних інститутів в умовах демократичної підзвітності [42].

Африканські економіки глибоко нерівномірно розвинені і створюють такі форми міграції, які були б непотрібними в контексті більш збалансованого розвитку регіону. Вирішення цього питання є складним завданням, яке можна вирішити лише шляхом широкого спектру політичних та економічних заходів із залученням усіх регіональних урядів та міжнародних донорів. Зменшення небажаної міграції можна досягти шляхом створення систем соціального забезпечення для всіх громадян, знижуючи таким чином ризик втрати роботи, що є одним із ключових факторів, що стимулюють міграцію.

У цьому контексті цікавими є такі інноваційні пропозиції, як Грант на базовий дохід САДК, які пропонують запровадити цільову плату за видобуток надр. Інші нововведення включають введення місцевих валют, що може сприяти транскордонній торгівлі навіть за відсутності чіткої монетарної інтеграційної політики [43, с. 13-20].

Таким чином, міграція є одним з найважливіших чинників розвитку світової економіки, а в країнах Європейського Союзу вона відіграє особливу роль через старіння населення в європейських країнах і потреби в залученні робочої сили з третіх країн. Міграційні потоки між країнами Північної Африки і ЄС відрізняються особливою інтенсивністю. Це обумовлено географічною близькістю даних регіонів, а також тісними економічними, політичними і культурними зв'язками, що склалися ще в епоху колоніальної залежності і зміцнилися в останні роки в рамках «Союзу для Середземномор'я» [44, с. 148-162].

Лідери африканських країн підписали угоду про встановлення Африканської зони вільної торгівлі. Це найбільша торгова угода з моменту створення СОТ.

Мета зони вільної торгівлі (ЗВТ) – створення єдиного континентального ринку товарів і послуг в Африці з можливістю вільного переміщення підприємців та інвестицій.

До 2030 року розмір ринку повинен скласти 1,7 млрд. осіб, обсяг споживчих і бізнес-витрат сягне 6,7 млрд. дол. США, якщо на той час всі африканські країни приєднаються до ЗВТ.

Промислове зростання, а разом з цим нові робочі місця – це те, чого Африка гостро потребує, зазначається в матеріалі. Молодь в Африці вдвічі частіше стає безробітною, ніж доросле населення. Це вкрай критична ситуація, враховуючи, що понад 70% населення Африки – це люди у віці молодше 30 років. Крім того, 70% молоді в Африці живуть менше ніж на 2 долари в день.

Єдиний континентальний ринок надасть можливість розвинути виробництво і торгівлю за рахунок продукції з доданою вартістю, перейшовши від сировинних економік і експорту до диверсифікації економіки.

Головне, щоб продукція, вироблена в африканських країнах, була конкурентоздатною на континенті та за кордоном.

Рушійною силою зони вільної торгівлі, швидше за все, стануть Південна Африка і Єгипет, які піднялися на високий рівень диверсифікації. Ці країни отримають великий континентальний ринок для своєї продукції,

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що хоча уряд країн Африки і проводить налагоджування міжнародних зв'язків у сфері міжнародної міграції населення, слід виділити низку заходів, які необхідно вжити для вирішення проблеми нелегальної міграції з країнами Європейського Союзу, спрямованих на реалізацію таких заходів, як: фінансування пошукових та рятувальних місій, виділення коштів та засобів для боротьби з перевізниками мігрантів, залучення іноземних коштів для розвитку власних територій. Саме тому дані процеси потребують регулювання з боку держав, що беруть участь в обміні трудовими ресурсами, та виваженої міжнародної міграційної політики.

Висновки до розділу 2

В другому розділі було розглянуто та досліджено наступні питання:

1. З'ясовано головні особливості міграційних процесів в країнах Африки в умовах глобалізації.
2. Досліджено глобальні фактори впливу на міграційні потоки в африканських країнах.
3. Визначено заходи урядів країн Африки для регулювання міграційними процесами на африканському континенті.

Глобалізація стала важливим реальним аспектом сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначає подальший напрямок розвитку нашої планети. Як геополітичний процес, він охоплює всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, навколишнє середовище, безпеку тощо.

Напрямки міграційних потоків Північної Африки часто визначаються комбінацією двох взаємопов'язаних факторів:

- 1) географічна близькість: мігранти схильні вибирати країни призначення за принципом територіальної доступності;
- 2) культурно-мовна спільнота: наприклад, англомовні мігранти їдуть до Великобританії, США та Канади, а франкомовні мігранти – до Франції, Люксембургу та Бельгії; 3) історичні колоніальні зв'язки: більшість мігрантів у Великобританії, Франції, Португалії, Іспанії та Нідерландів походять із колишніх колоній.

Безробіття, бідність, низька заробітна плата, внутрішні конфлікти та військові дії (арабо-ізраїльський конфлікт, військові дії в Лівії, заворушення в Тунісі та Єгипті), придушення етнічних меншин є основними факторами, які змусили африканців покинути свої домівки та мігрувати до країни ЄС в Алжирі. Існування тоталітарних режимів, політичні переслідування дисидентів і порушення прав людини також сприяють посиленню міграції з південного Середземномор'я. Факторами, які «приваблюють» іммігрантів, є висока заробітна плата в Європейському Союзі, кращі

соціально-економічні умови життя, більша мобільність робочої сили та наявність вакансій.

Причини збільшення міжнародної міграції, а також зміни її суттєвих характеристик є насамперед результатом глобалізаційних процесів. Запорукою динамізму та міграції стало усунення бар'єрів для вільної торгівлі, посилення політичної, економічної та соціальної взаємозалежності між державами, що виявляється у формуванні багатонаціонального бізнесу та міжнародного ринку праці, інтернаціоналізації науки, освіти, інформації, безпрецедентному розвитку комунікацій. В умовах глобалізації міжнародна міграція виступає як провокуючий момент, так і результат глобальних змін.

Основними факторами, що змушують людей африканських країн мігрувати, є: політичні конфлікти, вища заробітна плата в розвинених країнах і попит на дешеву робочу силу, епідеміологічні причини (COVID-19, тропічні інфекційні хвороби), соціальна нерівність, демографічний дисбаланс. Розглянувши всі чинники і причини до міграції населення африканських країн, безумовно найпоширенішим видом економічної міграції і, водночас, найчисельнішим світовим міграційним потоком завжди була і залишається трудова міграція.

Міграційні потоки між Північною Африкою та ЄС є особливо інтенсивними. Це пояснюється географічною близькістю цих регіонів, а також тісними економічними, політичними та культурними зв'язками, які склалися в епоху колоніальної залежності та зміцнилися в останні роки в рамках «Союзу для Середземномор'я».

Підсумовуючи зазначене, хоч уряд країн Африки і проводить міжнародне налагоджування зв'язків у сфері міжнародної міграції, слід виділити низку заходів, які необхідно вжити для вирішення проблеми нелегальної міграції з країнами ЄС, спрямованих на: фінансування пошукових та рятувальних місій, виділення коштів та засобів для боротьби з перевізниками мігрантів, залучення іноземних коштів для розвитку власних територій. Тому необхідно, щоб ці процеси регулювалися державами, залученими до обміну трудовими ресурсами та збалансованою міжнародною міграційною політикою.

РОЗДІЛ 3

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АФРИКИ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

3.1. Сучасний стан міграційних процесів між Україною та країнами Африки

2010 року Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України видало наказ, який дозволив вишам України пропонувати іноземним студентам будь-які курси або навчальні програми англійською мовою. Мета – підвищити привабливість українських навчальних закладів та увійти до двадцятки провідних країн світу з міжнародної освіти. І дійсно, з 2011 року кількість іноземних студентів, які приїжджають на навчання до українських навчальних закладів, стрімко почала зростати.

Зокрема, 2020 року на навчання в Україну приїхали понад 76 тис. студентів зі 155 країн світу, майже половина з яких навчається на медичних спеціальностях. Двома найпопулярнішими університетами країни для іноземних студентів багато років залишаються Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна та Харківський медичний університет, половину студентів у якому становлять саме іноземці. Загалом минулого року в них навчалось майже 8,5 тис. іноземних студентів.

Наплив до України іноземців переважно з африканських країн уже й зараз досить динамічний, навіть виходячи з офіційних даних, які зі зрозумілих причин є лише верхівкою айсберга. Загалом на початок жовтня 2021 року лише на офіційному обліку іммігрантів у Державній міграційній службі перебувало вже понад 300 тис. осіб, як порівняти з 250 тис. на початок 2016 року.

Сьогодні в Україні живе понад 30 тисяч вихідців з країн Африки. Переважна більшість – студенти, які приїзять вчитися й пожити в іншому культурному середовищі. Нігерійці – друга за чисельністю африканська спільнота в Україні, перші – марокканці. В Україні навчається 16 тисяч африканських студентів. Серед них –

марокканські студенти становлять найбільшу групу з 8000 студентів, а ще близько 4000 нігерійських і 3500 єгипетських студентів.

У тернопільських вишах навчається близько трьох тисяч іноземців. За даними відділу міжнародного співробітництва Тернопільської міської ради, це переважно молодь з арабських та африканських країн. Найбільше іноземців навчається в Тернопільському медичному університеті імені Горбачевського. Перші студенти з Африки приїхали до Тернополя у 2007 році.

В усіх українських містах, де навчаються студенти з країн Африки, регулярно проводяться заходи з нагоди святкування національних африканських свят, зокрема, Дня Африки. Це свято стало символом єднання народів континенту й відзначається з моменту заснування Організації Африканської Єдності в 1963 році, яка переросла згодом у Африканський Союз. У таких заходах зазвичай бере участь вище керівництво вишів, послы африканських країн в Україні, а також африканські делеговані дипломати та уповноважені спеціальні представники держав-партнерів. Загалом такого роду події організовуються Африканською Радою України, Державною службою етнополітики Міністерства культури та інформаційної політики України, органами місцевої влади, посольствами африканських держав в Україні та керівництвом вишів. Такі заходи неабияк сприяють зміцненню відносин України та країн Африки в питаннях міжнародної міграції, адже дають змогу відчувати студентам-африканцям, що їм тут завжди раді.

Варто відзначити важливість розвитку освітньої дипломатії та великий потенціал двосторонніх стосунків, в тому числі через програми міжнародної освіти з метою підготовки кваліфікованих фахівців для африканських країн. Пам'ятаємо про багаторічну плідну співпрацю українських та африканських університетів та наукових установ та організацій, підтримку різноманітних заходів у сфері науки, освіти та культурного обміну між українським та африканськими народами, які стали надійною платформою для реалізації перспективних міжнародних проєктів.

Як свідчать дані Державної служби статистики України (Держстату), лівова частка іноземців, що оселилися в Україні, – це молоді чоловіки та жінки. Позаяк серед іммігрантських спільнот особливо поширене одруження з жінками з країн

походження, це створює ще один потужний канал отримання права на проживання в Україні на офіційних засадах. Дітей вони зазвичай народжують уже в Україні, а ті відтак на законних підставах отримують її громадянство відповідно до нашого законодавства. Дані міграційної служби свідчать, що загальна кількість виданих паспортів громадян України «за правом народження» лише за останні сім років становить 73,9 тис. (разом із 9 місяцями 2021 року – майже 82,5 тис. осіб).

Основними місцями концентрації іноземних мігрантів у нас уже зараз є переважно міста Південного Сходу й меншою мірою великі міста Центру та інших регіонів. Наприклад, за даними Держстату, понад 80% усіх іммігрантів оселилися саме в містах, і зазвичай ідеться або про найбільші в країні, або про їхні околиці. Та й за даними Державної міграційної служби, лєвова частка нелегальних іммігрантів виявляється саме в основних економічних центрах країни: у Києві та області, на Харківщині, Одещині, Дніпровщині та Запоріжжі. Оскільки процес українізації міст Центру, не кажучи вже про Південний Схід, лишає бажати кращого, то нові переселенці в умовах браку ефективної інтеграційної політики русифікуватимуться та поповнюватимуть лави індиферентної, а то й скептичної щодо української держави та її інтересів, постколоніальної маси населення.

Імміграційний варіант розв'язання демографічних проблем має сумні перспективи й у соціально-економічній площині. Зазвичай в усіх країнах Європи такі переселенці, по-перше, не демонстрували й не демонструють прагнення до асиміляції в наявне середовище країн, до яких вони прибувають; по-друге, не виявляють особливого бажання платити податки чи витратити власні кровні на утримання соціальних стандартів у цих державах. Роль сімейно-кланових стосунків у них визначальна, і саме на них покладають основні функції взаємодопомоги й підтримки соціально вразливих верств населення або людей похилого віку. Тому вони демонструють звиклість до праці в тіньовій, а часто й корупційній моделі економіки.

На відміну від Польщі, Україна не є привабливою для трудових мігрантів з етнічно-споріднених держав-донорів, позаяк має нижчі показники соціально-економічного розвитку.

Наразі до України найчастіше приїжджають етнічно віддалені трудові мігранти зі Сходу, Африки та Азії. Ризики посилення цього процесу пов'язані із змінами етнічного складу та етнокультурного середовища; деконсолідацією етнічно гетерогенного суспільства; монополізацією мігрантами певних економічних сфер; геттоїзацією та маргіналізацією мігрантських середовищ, загостренням криміногенної ситуації в місцях компактного проживання мігрантів; конкуренцією між громадянами та мігрантами за робочі місця, зниженням оплати праці за рахунок появи дешевої робочої сили, а відтак і міжетнічними конфліктами, ксенофобією та напругою в суспільстві.

Україна, насамперед, завдяки своєму географічному розташуванню, клімату, природним ресурсам, доброзичливому населенню, достатньо розвиненій інфраструктурі тощо, має всі шанси повторити шлях середземноморських країн, передусім Італії, які упродовж тривалого часу були донорами робочої сили для більш розвинених країн, але потім перетворилися на реципієнтів, при чому стали приймати робочу силу не тільки з бідних країн Азії та Африки, а і з достатньо розвинених і навіть більш заможних країн Європи. Необхідними умовами для цього є наявність конкурентних робочих місць із прийнятними умовами та оплатою праці, політична стабільність в країні і позитивна динаміка рівня та якості життя.

Більшість іммігрантів є особами працездатного віку (84%), серед них переважають чоловіки (73%).

За результатами дослідження, проведеного Б. Рублом та іншими науковцями, 37% іммігрантів прибули до Києва з економічних міркувань, з метою знайти добре оплачувану роботу – 13%, у пошук кращих умов життя – 15,2%, щоб займатися бізнесом – 5,4%, щоб здобути належну освіту та одержувати медичну допомогу – 4,4% (див. Рис. 3.1).

У пошуках притулку з політичних, етнічних та релігійних причин і через військовий конфлікт прибули 26% (в основному з Афганістану, Іраку й Туреччини, а також із африканських країн). П'ята частина прибула до Києва для навчання у вузах.

Приблизно кожен десятий іммігрант прибув для об'єднання із власною сім'єю. Деякі респонденти (приблизно 3%) визнали, що вони хотіли дістатися до Європи, і

Київ був лише транзитним пунктом, але певні обставини змусили їх залишитися в Україні. Переважання економічної мотивації міграції у нашому власному дослідженні підтверджують не тільки мігранти, а й українці.

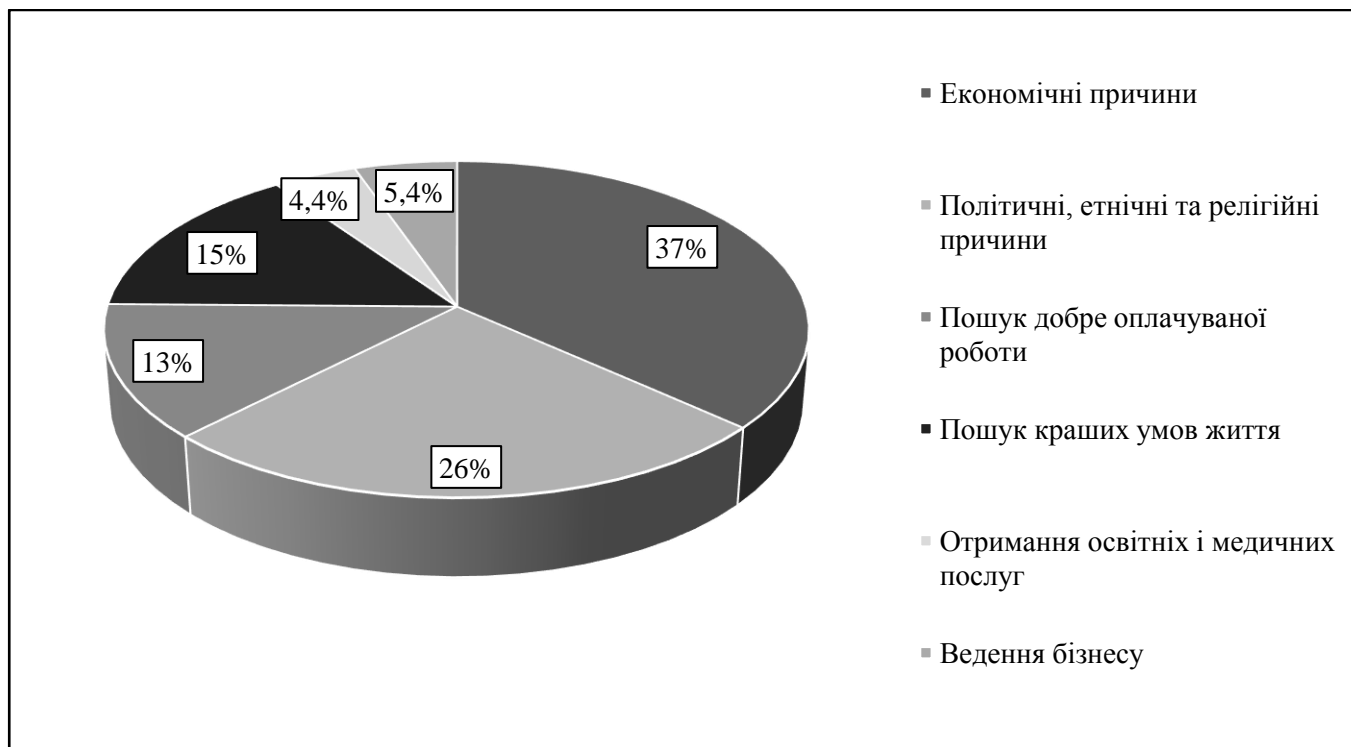

Рис. 3.1. Розподіл мігрантів, що прибули до м. Київ протягом 1991-2020 рр., за причинами в'їзду, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Африканські студенти, які навчаються в Україні – це майбутня еліта своїх країн. Африканські студенти, що здобули освіту в українських закладах вищої освіти, можуть стати справжніми промоутерами торговельно-економічних, соціокультурних і діаспоральних інтересів України.

В умовах сьогодення Україні варто зосередитися на співробітництві з ключовими країнами Африки. Бажано підтримувати постійний інституціональний діалог на високому рівні, аби африканці впевнилися в серйозності намірів України, залучати експертів, які знаються на регіоні, для уникнення непорозумінь і конфліктних ситуацій.

Не треба очікувати, поки представники ділових і дипломатичних сфер Африки зацікавляться Україною самостійно, треба їхати до них із власними пропозиціями і наполегливо відстоювати торговельні та економічні інтереси України в державах цього перспективного континенту.

Важливим напрямом політико-дипломатичної співпраці має стати напрям діаспоральний, систематична і покроково-стратегічна співпраця з діаспорами: як українською на Африканському континенті, так і африканських країн в Україні.

Таким чином, у подальших дослідженнях варто звернути увагу на коливання світової геополітичної структури, створення ймовірних сценаріїв міжнародних відносин та окреслення вікон можливостей України на Африканському континенті задля максимізації вигоди за різних умов. Збереження інституціональної присутності України в регіоні посилюватиме її позиції й у світі. З огляду на це, необхідно докладати можливих зусиль, обравши сценарій присутності України в Африці, адекватний наявним на сьогодні ресурсам.

У зовнішній політиці і дипломатії України та держав Африки в нових геополітичних умовах майбутнього політичного триріччя – інституціональний міждержавний діалог має сприйматися, у першу чергу, як осередок найважливіших комунікацій.

У найближчій перспективі в Україні та Африці є всі передумови, щоб зайняти пріоритетні позиції в числі регіонального інтеграційного процесу і завершити остаточне інституціональне оформлення свого стратегічного позиціонування в міжнародному поліцентричному просторі та політико-дипломатичній системі XXI століття.

Але якщо зараз Україна є джерелом міграції, то зі зростанням економіки наша країна стане домом для мігрантів з інших країн. Африка стане лідером за кількістю мігрантів України. Населення Африки виросло за 18 років більш як на половину. Очікується, що найбільша населена африканська країна, Нігерія, у 2085 році зможе обігнати за чисельністю населення всю Європу, при тому що площа країни лише в 1,5 рази більша за Україну.

3.2. Чинники регулювання міграційними процесами між Україною та країнами Африки

Регулювання міграційними процесами між Україною та країнами Африки відбувається відповідно до загального Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України».

З 2014 року Державна міграційна служба України самостійно за власної ініціативи здійснює збір, узагальнення та аналіз статистичної інформації з усіх сфер діяльності, які можуть впливати на стан міграційних процесів у державі. Результатом цієї роботи стає опублікування щороку «Міграційного профілю України» на офіційному веб-сайті ДМС.

Шукачі притулку та біженці в Україні є громадянами щонайменше 50 країн світу. Найчисельнішу групу впродовж усього періоду здійснення процедури визначення статусу становили афганці. На 1 січня 2020 р. громадян Афганістану, які мали статус біженця в Україні, нараховувалося 1 387 осіб.

Останніми роками зросла чисельність шукачів притулку та біженців з Африки. Серед інших країн походження помітних груп біженців – Сирія (58 осіб), ДР Конго (59), Ірак (50). Найбільше біженців та користувачів додаткового захисту проживає в Києві (1139) та Київській області (128), а також в Одесі (1161).

Важливо, що зростання кількості іммігрантів в Україні супроводжується заміщенням місцевого населення через його скорочення або еміграцію до розвинених країн. Окрім самого характеру міграційних процесів, негативним чинником та загрозою є зростання чисельності нелегальних мігрантів, що може призвести до розширення тіньового сектора економіки.

За офіційними даними, у 2020 році Україну відвідало 21,41 млн. осіб з 115 країн світу, з них 90% вказали метою свого візиту особисті справи, 6% – туризм, 3% – службову або ділову діяльність. Працевлаштування, здобуття освіти та імміграція з метою постійного проживання на території України є офіційною метою приїзду менше ніж за 1% чисельності мігрантів (див. Рис. 3.2).

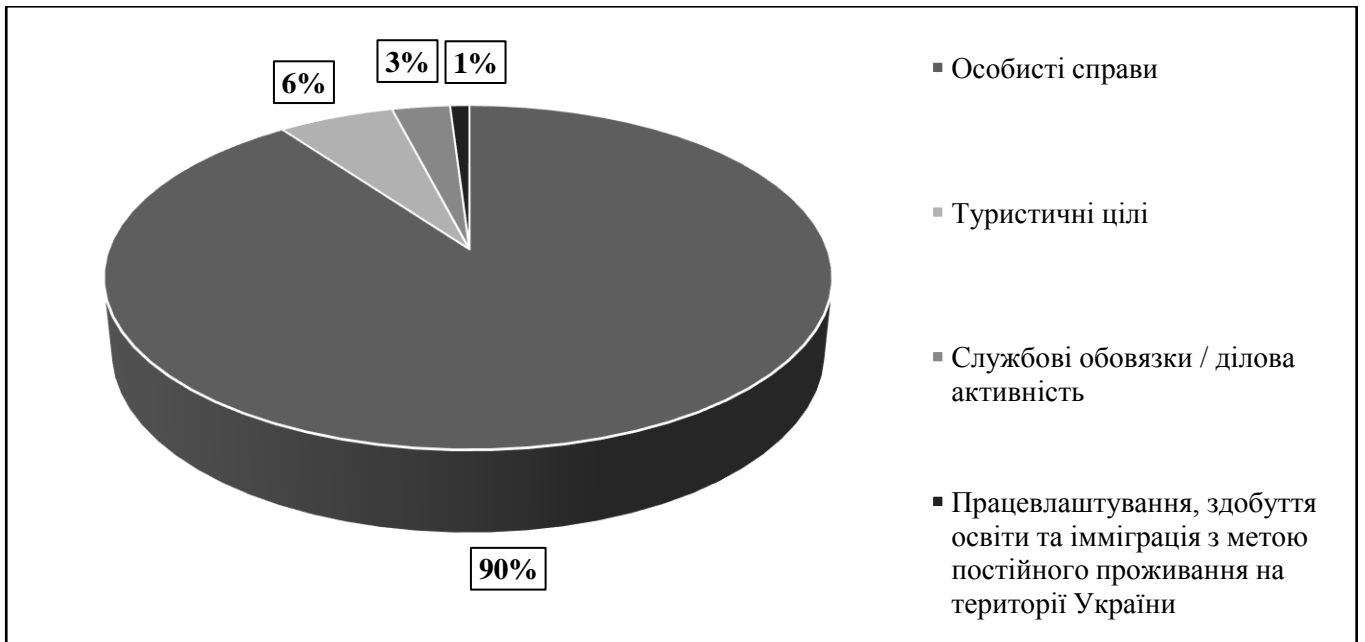

Рис. 3.2. Розподіл резидентів 115-ти країн світу, що відвідали Україну у 2020 р., за причинами прибуття, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

За географічною структурою 77% від чисельності мігрантів припадає на країни СНД, 19% – на країни Європи, лише 2% – на країни Азії, та 1% – на Африку, Австралію та Океанію (рис. 3.3):

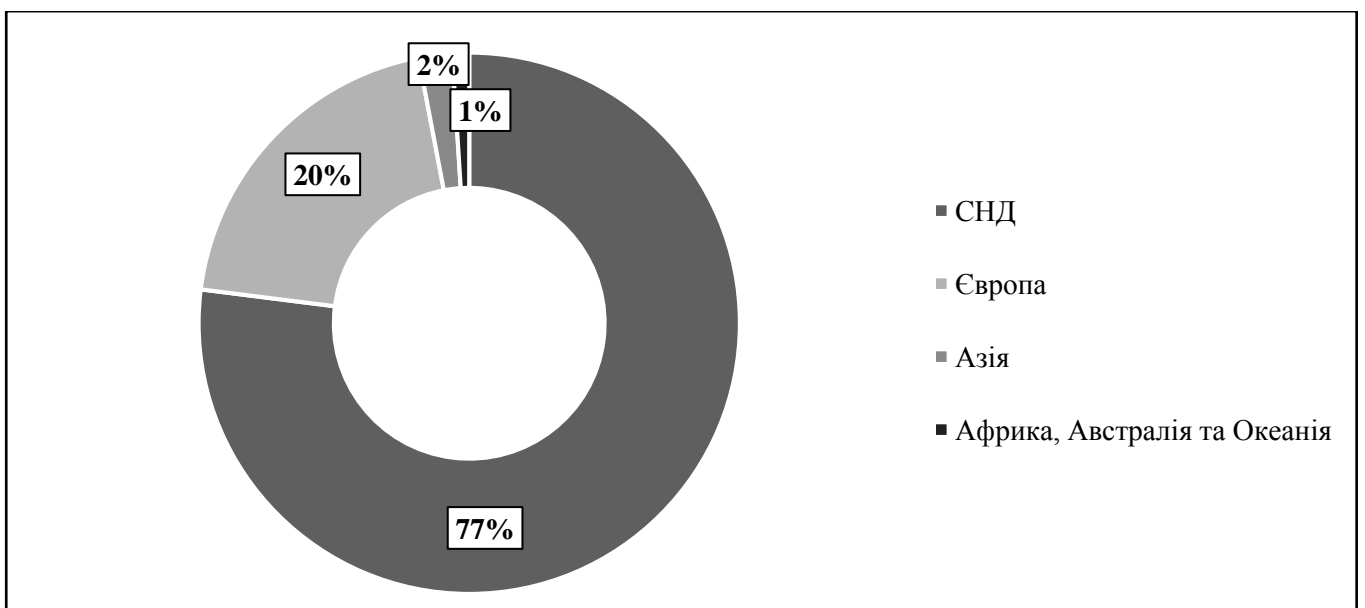

Рис. 3.3. Розподіл мігрантів, які прибули в Україну у 2021 р. за регіонами світу, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

При цьому чисельність мігрантів з країн Азії постійно зростає.

Протягом 2021 р. в Україні на 22% зменшилася кількість мігрантів із країн СНД, а чисельність нелегальних мігрантів з країн Азії та Африки зросла на 10%. Всього за офіційними даними в 2012 р. з різною метою візиту кордон України перетнуло 19,71 тис. громадян КНР, або 5,5% від загальної чисельності мігрантів з Азії.

Питання міграції та притулку регулюються такими основними правовими документами (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Нормативні акти, що регулюють питання міграції та притулку іноземців в Україні

Групи нормативних актів	Назви нормативних актів
Законодавчі акти	Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" № 3929-ХІІ, 1994
	Закон України "Про громадянство України" (№ 2235-ІІІ, 2001)
	Закон України "Про біженців" № 2557-ІІІ, 2001
	Закон України "Про імміграцію" № 2491-ІІІ, 2001
	Закон України "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї та Протоколу проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морі та повітрі)" (лютий 2004 р.).
	Закон України "Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України" № 3857-ХІІ, 1994 F1.3 (Короткий огляд ключових органів державної влади, які беруть участь в управлінні міграцією, включаючи питання діаспори).
Підзаконні нормативні акти	Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія, Грузії та прибули на Україну" № 674, 1996 р.
	Указ Президента України "Питання організації виконання закону України "Про громадянство України" № 215/2001, 2001
	Указ Президента України "Про питання організації виконання закону України "Про імміграцію" № 596/2001, 2001
	Указ Президента України "Про напрямки державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо покращення її ефективності" № 657/2007

Примітка. Складено автором за даними Верховної Ради України.

Компетентними органами у сфері управління міграцією в Україні є:

1. Державна міграційна служба (ГМС), створена Указом президента від 9 грудня 2010 р. Основні функції ГМС: питання громадянства, імміграції, реєстрації та питання, пов'язані з наданням статусу біженця.

2. Державна прикордонна служба України (ДПСУ) відповідає за прикордонний та в'їзний контроль, у тому числі реєстрацію, короткостроковий прийом/утримання під вартою, а також встановлення особи та видворення осіб, затриманих у прикордонній зоні (60 км від кордонів).

3. Міністерство внутрішніх справ (МВС) відповідає за довгостроковий прийом/утримання під вартою та питання проживання. Міліція у складі МВС відповідає за встановлення особи, виявлення та видворення осіб, затриманих за межами прикордонної зони. У рамках Міністерства також створено Департамент боротьби з торгівлею людьми.

4. Регіональні міграційні служби розглядають клопотання щодо надання притулку. Проте міграційна система перебуває на стадії реформування, тому статус, компетенція та обов'язки міграційних служб нині чітко не визначені.

5. Міністерство закордонних справ (МЗС) та Дипломатичні представництва та консульські установи відповідальні за візи та дозволи на короткострокове та довгострокове перебування.

6. Державна митна служба відповідає за прикордонний контроль у митних питаннях та питаннях контрабанди товарів.

7. Міністерство праці, сім'ї, молоді та спорту відповідає за регулювання трудової міграції, а також за координацію дій з питань боротьби та запобігання торгівлі людьми.

8. Служба безпеки України (СБУ) вживає заходів щодо боротьби з нелегальною міграцією.

9. Вищий адміністративний суд та регіональні суди приймають рішення щодо апеляцій на рішення у справах, пов'язаних із притулком та міграцією.

Регулювання міграційними процесами між Україною та країнами Африки відбувається відповідно до загального Закону України «Про основні засади державної

міграційної політики України». Цей Закон визначає основні засади державної міграційної політики України, мету, правову основу, принципи, пріоритети, завдання, напрями та механізми реалізації державної міграційної політики України. Державна міграційна політика України – сукупність заходів, що здійснюються державою щодо регулювання міграційних процесів з метою захисту національних інтересів, безпеки та територіальної цілісності, забезпечення належного соціально-економічного, демографічного, науково-освітнього розвитку держави.

Згідно із Законом, метою державної міграційної політики є:

- зміцнення національної безпеки та обстоювання національних інтересів України у сфері міграції;
- захист українського ринку праці;
- подолання негативних наслідків неконтрольованих міграційних процесів та забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, сталого демографічного та соціально-економічного розвитку країни;
- запобігання виникненню неконтрольованих міграційних процесів та ліквідація їх наслідків;
- соціальний і правовий захист громадян України, які працюють, перебуваючи за кордоном;
- створення умов для реалізації мігрантами, які перебувають на території України на законних підставах, їхніх прав, свобод, законних інтересів та виконання обов'язків.

Правовою основою державної міграційної політики України є Конституція України, цей Закон, закони України, міжнародні договори України щодо міграції та інші нормативно-правові акти. Положення цього Закону є обов'язковими для врахування при розробленні міграційного законодавства (надання статусу біженця, притулку чи захисту (тимчасового гуманітарного та інших форм тимчасового захисту, що можуть надаватися іноземцям в Україні), розроблення відповідних програм, удосконалення системи органів виконавчої влади, що здійснюють регулювання міграційних процесів.

Відповідно до Статті 5 цього закону, виділяють такі механізми регулювання міграційних процесів:

1. Регулювання міграційних процесів в Україні здійснюється з урахуванням соціально-економічного та демографічного розвитку України, необхідності оптимізації міграційних потоків та запобігання неконтрольованій міграції відповідно до Конституції України, цього Закону та законів України у сфері міграції, інших нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів України.

2. Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції, громадянства та імміграції є Державна міграційна служба України.

3. Засобами реалізації державної міграційної політики в Україні є:

- законодавство з питань міграції;
- Державна міграційна служба України та система державних органів, покликаних забезпечити реалізацію державної міграційної політики;
- державні та регіональні цільові програми в цій сфері;
- міжнародне співробітництво у сфері міграції з іноземними державами та міжнародними організаціями;
- інформаційне забезпечення реалізації державної міграційної політики.

4. Трудову діяльність на території України іноземці можуть здійснювати лише за умови наявності дозволу на отримання статусу трудового мігранта, який надається винятково особам, які за запрошенням роботодавця в'їжджають в Україну на постійну роботу в межах встановлених Кабінетом Міністрів України квот на календарний рік.

5. Забороняється надання дозволу на здійснення трудової діяльності іноземцям, які перебувають в Україні з метою навчання в навчальних закладах України, крім випадків, коли така діяльність є частиною навчального процесу, передбаченого під час отримання ними права на в'їзд в Україну.

6. Кабінет Міністрів України щорічно приймає рішення (постанову) про розподіл квот для областей України на видачу іноземцям запрошень на в'їзд в Україну з метою здійснення трудової діяльності.

7. Розподіл квот здійснюється на підставі пропозицій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, сформованих із заявок роботодавців, які надали офіційну довідку державного органу з питань працевлаштування населення про відсутність можливості заповнити трудові вакансії цих роботодавців за рахунок жителів цього чи інших регіонів України.

8. Відповідно до закону України роботодавці несуть відповідальність за в'їзд, працевлаштування, перебування в Україні та своєчасний виїзд трудових мігрантів з території України, оплату їхньої праці не нижче рівня встановленої мінімальної заробітної плати та оплату їх медичного, соціального та комунального обслуговування.

9. Відповідно до закону України іноземці несуть відповідальність за порушення вимог статусу трудового мігранта, правил в'їзду, працевлаштування, перебування в Україні та за несвоєчасний виїзд з території держави після закінчення терміну дії дозволу на роботу в Україні.

10. Іноземці та особи без громадянства можуть в'їжджати в Україну за дійсними паспортними документами. При цьому іноземці та особи без громадянства в обов'язковому порядку одержують в'їзну візу, якщо інше не передбачено законами України.

Закон спряє територіальній збалансованості внутрішньої міграції, регулюванню та диференціації імміграційних потоків в Україні, стимулюванню раціонального розподілу іммігрантів на території України; взаємодії та координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері міграції на місцевому рівні.

Загальними пріоритетами державної міграційної політики України є:

- захист прав і свобод громадян України;
- захист ринку праці в Україні від не контрольованого державою доступу до нього трудових мігрантів;
- створення в Україні сприятливої міграційної ситуації для сталого соціально-економічного і культурно-освітнього розвитку держави, збереження її трудового та інтелектуального потенціалу;

- запобігання масовим стихійним та нерегульованим внутрішнім і зовнішнім міграціям населення;

- заборона фінансування за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів функціонування навчальних закладів та організацій, діяльність яких спрямована на сприяння виїзду громадян України до інших країн на постійне місце проживання;

- розроблення у встановленому порядку та реалізація заходів щодо регулювання міграційних процесів у рамках відповідних державних цільових програм;

- розроблення та реалізація регіональних міграційних програм;

- сприяння реалізації прав закордонних українців, забезпечення їх рівних прав з громадянами держави проживання перед законом, поважного ставлення до їхніх духовних та інших зв'язків з Україною;

- боротьба з незаконною міграцією;

- розвиток співробітництва України з іншими державами з метою запобігання конфліктам, наслідком яких може бути масова міграція населення;

- удосконалювання законодавства України з питань міграції;

- активізація договірної процесу з приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів, укладення багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів щодо міграції, у тому числі стосовно:

- а) регулювання процесу переселення та захисту прав переселенців, а також щодо захисту прав українців за кордоном;

- б) боротьби з незаконною міграцією, спрямовану на повернення, приймання і транзит осіб, які незаконно перебувають на території договірних сторін (угоди про реадмісію);

- в) заохочення до укладення міжнародних договорів у рамках двостороннього і регіонального співробітництва щодо врегулювання міграційних питань, прикордонної торгівлі, туризму, культурних, спортивних та інших поїздок, про гарантії соціальних і економічних прав мігрантів;

г) запобігання виникненню випадків подвійного громадянства та усунення існуючого подвійного громадянства;

г) посилення відповідальності за заохочення або не протидію незаконній міграції, у тому числі за порушення кордонів та незаконну трудову міграцію, порушення порядку видачі віз;

д) обміну інформацією щодо практики застосування імміграційного законодавства, нових методів імміграційного контролю, паспортно-візових технологій, статистики та обліку;

– вироблення і реалізація міждержавних механізмів надання цільової фінансової та іншої допомоги особам, які шукають притулку чи тимчасового захисту на території України;

– забезпечення іноземцям, які перебувають в Україні на законних підставах, прав і свобод відповідно до законодавства України, загальновизнаних норм і принципів міжнародного права.

3.3. Шляхи покращення співпраці України з країнами Африки з питань міжнародної міграції

Аби поглибити співпрацю та втілювати в життя серйозні проєкти в Африці, Україні бракує діалогу на державному рівні. Ідеться про зустрічі президентів та прем'єрів, систематичну співпрацю вчених та дослідників, культурні та освітні обміни, підготовку професійних кадрів у сфері африканістики із знанням іноземних мов.

Між Африкою та Україною досі інформаційний вакуум, який треба заповнювати культурною дипломатією. Африканці мало знають про Україну і це заважає їм довіряти українцям як бізнес-партнерам. Однак бізнес давно глобалізувався, і нам треба вчитися крокувати в невідомість, освоювати нові території та континенти. Нові ринки стимулюють розвиток компаній, людей та економіки загалом. Для багатьох шлях на глобальні ринки може лежати через Африку. Тож варто вчитися бути космополітичними.

Існує багато спільного між Україною та африканськими країнами, бо наша країна також намагається інтегруватися в глобальний простір і має низку соціально-економічних та екологічних проблем. Тому поглиблення співробітництва з африканськими країнами – це один із векторів реалізації зовнішньоекономічної стратегії, тим більше в умовах переорієнтації експортно-імпортних товарних потоків. Це має бути новий якісний вимір налагодження співпраці, адже соціально-економічний та освітній простір України є відкритим для країн Африки.

Поглиблення співробітництва між Україною і країнами Африки є надзвичайно важливим з точки зору розширення напрямів співпраці, в тому числі у науково-освітній сфері, взаємного переплетення практичного досвіду економічних реформ в умовах глобалізації та необхідності обрання країнами такого шляху розвитку, щоби не залишитися виключно сировинними додатками для розвинених країн.

Африка є важливою для України не тільки з економічної точки зору, але й ментальної, оскільки європейський соціальний простір індивідуалізується та замикається в собі, натомість африканці є відкритими та здатними до роботи в команді. Міжнародна Торгова Палата активно долучається до розширення співпраці між Україною та країнами Африки (на цьому континенті діють її представництва), існує кілька основних напрямків діяльності організації. Україна точно має всі перспективи розширити торговельну присутність на африканському континенті, а долучення до співробітництва в економічній сфері ще й освітнього напрямку – це новий важливий етап у поглибленні українсько-африканського співробітництва, який матиме подальший розвиток.

Україна та країни Африки мають надзвичайно багато спільного в історичному аспекті та здобутті незалежності, тому приємно, що в багатьох українських університетах проводяться освітні, наукові та культурні заходи, спрямовані на поглиблення співпраці між нашою державою та країнами Африки.

Серед основних векторів подальшої співпраці між Україною та африканськими країнами необхідно визначити такі:

- підтримка студентів з країн Африки,
- розвиток діалогу культур,

- запровадження дистанційного навчання,
- організація спільних культурно-освітніх заходів і наукових конференцій, форумів тощо.

Діалог у культурній, освітній, соціальній, економічній сферах – це здатність та вміння чути один одного, двосторонній рух ідей, обмін, спілкування. Саме розвитку такого діалогу потребує україно-африканське співробітництво.

Освітні конференції та форуми мають стати ще одним кроком у наближенні країн одна до одної та взаємопізнання, а українські університети – це надійний майданчик для такої комунікації, адже тут навчаються студенти з африканських країн, які є носіями своєї культури, традицій, звичаїв. Зазначимо, що навчання африканських студентів в університеті – одне із пріоритетних завдань, що важливо для успішної інтеграції в глобальний освітній простір.

Ще одним напрямком українсько-африканського діалогу є: створення інтеграційного хабу, який має сприяти адаптації в Україні студентів з інших країн; розвиток державно-приватного партнерство в освітній сфері; працевлаштування іноземних студентів. Африка та Україна є надзвичайно близькими, тому сьогодні маємо знайти точки дотику, щоб реалізувати спільні проекти в науковій, освітній та економічній сферах.

Отримавши освіту в українському університеті, студенти повертаються на батьківщину з якісними знаннями і можуть зробити для своєї країни та її економіки багато корисних справ. Ініціативи українських вишів з організації міжнародних конференцій, заходів та наукових форумів мають велике майбутнє – вони є основою комунікації між представниками різних країн. Варто виявляти такі ініціативи самостійно, залучати громадські організації, проводити інформаційну роботу, щоби в Україні більше знали про африканські країни, культуру, традиції, і навпаки, доносити інформацію про Україну в країни Африки.

Мета таких форумів і конференцій – просвітницька, адже їхнє основне завдання – це створення такого інформаційного простору, який заповнить вакуум знань про Африку та допоможе подолати стереотипи, які сформувалися в Україні про ці країни. Україна має довготривалі відносини в освітній сфері з країнами Африки, зокрема, і з

Конго, адже колись існували державні програми підтримки студентів, які вчилися за кордоном. Зараз таку можливість мають не всі. Існують і проблеми з отриманням освіти, не завжди доступною є вартість навчання, тому українським університетам потрібно переглядати умови навчання, щоби вони могли конкурувати з університетами інших країн, які запрошують студентів на навчання.

У дипломних роботах студентів із понад 20-ти африканських країн, які здобувають вищу освіту в Західноукраїнському національному університеті (Тернопіль), розробляються переважно питання україно-африканського співробітництва в різних галузях економіки. Значною мірою вони пов'язані з аграрним сектором, провідним в економіці Тернопільщини. Отже, виникають можливості для подальшої співпраці України та країн Африки не тільки у царині наукових досліджень, але також і в реалізації цілком конкретних підприємницьких проєктів.

Україна за останні кілька років доклала значних зусиль, аби створити належні умови для навчання своїх співвітчизників. Результат навчання є очевидним – багато посадовців у країнах Африки здобували освіту в Україні. Таким чином, для іноземних студентів здобуття якісної освіти в Україні – це отримання можливості працювати в своїх країнах.

Разом з тим, іноді складними для вирішення є питання отримання візової підтримки для студентів на навчання в Україні; актуальним залишається питання відтермінування оплати студентів, і процедура поновлення на навчання є для них також дуже складною; працевлаштування. Вирішення цих нагальних проблем сприятиме покращенню співпраці України з країнами Африки з питань міжнародної міграції.

Останнім часом Африканський континент став впливовим гравцем у світових міжнародних відносинах. Передусім, це відбувається завдяки економічному зростанню континенту, увазі світової громадськості та міжнародних організацій до внутрішньої політики і проблеми прав людини в країнах регіону.

Підкреслимо, що в зазначеному контексті відзначаються позитивні тенденції та зрушення. У тому числі, наукові дослідження (були проведені американськими

вченими) показують перспективи зростання розвіданих запасів енергоресурсів в Африці. Так, протягом останнього часу розвідані запаси нафти на континенті зросли на 120 %, газу – на 140 %, значно збільшилися іноземні інвестиції у регіон.

Важливим фактором розвитку споживання в Африці стане фактор народонаселення тому, що в 2015-2050 рр. воно зростатиме найбільшими темпами за всю історію розвитку африканського континенту і у 2050 р. досягне позначки 2,4 млрд. осіб. Це важлива тенденція, яку слід враховувати.

Розвиваються українсько-африканські контакти у галузі освіти та культури – тут ми можемо спиратися на африканських студентів і випускників українських закладів вищої освіти. Вони мають можливість вивчати українську культуру, опанувати українську мову, створювати і поширювати позитивний імідж нашої держави у своїх країнах. Досі є можливість спиратися на випускників українських вишів (ще за радянських часів), які подекуди обіймають високі посади у себе на батьківщині.

Керівникам українських закладів вищої освіти необхідно поглиблювати з африканськими випускниками і неформальні діалоги, це стосується неурядових організацій, товариств дружби, які покликані зміцнювати різнобічні зв'язки між Україною і африканськими країнами.

Необхідно підкреслити, що Африка була і буде у сфері зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів України. Хоча варто визнати, що згадка про Африку часом відсутня у багатьох офіційних документах.

Тенденції розвитку міграційних процесів між Україною та країнами Африки доводять до таких висновків: зовнішня міграція сприяє розвитку окремих секторів економіки (освіти, туризму), посилює демографічну безпеку в умовах зменшення чисельності населення України, але поряд з цим чинить негативний вплив на економіку.

Динаміка міграційних процесів підтверджує, що загрози економічній безпеці через негативні наслідки міжнародної міграції будуть посилюватися. Таким чином, існуюча міграційна політика України потребує модернізації, вдосконалення міграційного законодавства, зокрема, є нагальна потреба у таких заходах, як:

- проведення глибокого аналізу просторової структури міграційних потоків, виявлення регіонів, де міграція загрожує етнокультурній та соціальній стабільності;
- постійного моніторингу міграційних процесів для своєчасного реагування на загрози економічній безпеці;
- розвитку співробітництва з країнами Африки в сфері міжнародної міграції, посилення інтеррегіонального співробітництва між регіонами Африки в сфері туризму;
- розробки рекомендацій щодо посилення співпраці в освітній галузі для збільшення чисельності африканських студентів в Україні;
- активізації участі в міжнародних організаціях з протидії нелегальній міграції, насамперед міграційних потоків з країн Африки;
- створення сприятливих умов для легальної і контрольованої міграції з країнами Африки;
- використання досвіду організації міграційної політики країн Африки, насамперед в співпраці з діаспорами;
- встановлення зв'язків з африканськими діаспорами в Україні для подальшого культурного розвитку та сприяння поглибленню економічно доцільних відносин.

Отже, значні перспективи пом'якшення негативних тенденцій співпраці України з країнами Африки лежать у площині міграційної політики. Зокрема, важливим є використання потенціалу іноземців, перш за все тих, які завершили навчання у ЗВО України, запорукою чому є їх осідання в Україні. Перевага чоловіків серед прибулих хоча і не має прямої вигоди щодо бажаного підвищення народжуваності, все ж таки сприятиме покращенню ситуації на шлюбному ринку, підвищенню кількості заміжніх жінок, що опосередковано впливатиме і на їх репродуктивну активність. Перехід від переважно чоловічої до сімейної міграції з азіатських та африканських країн матиме місце вже за межами прогнозного періоду, відбутися раніше він може лише за умови впровадження відповідної політики залучення іммігрантів.

Висновки до розділу 3

Таким чином, у подальших дослідженнях варто звернути увагу на коливання світової геополітичної структури, створення ймовірних сценаріїв міжнародних відносин та окреслення вікон можливостей України на Африканському континенті задля максимізації вигоди за різних умов. Збереження інституціональної присутності України в регіоні посилюватиме її позиції й у світі.

З огляду на це, необхідно докладати усіх можливих зусиль, обравши сценарій присутності України в Африці, що повністю відповідає наявним на сьогодні в Україні ресурсам.

У зовнішній політиці і дипломатії України та держав Африки в нових геополітичних умовах майбутнього політичного триріччя – інституціональний міждержавний діалог має сприйматися, у першу чергу, як осередок найважливіших комунікацій.

У найближчій перспективі в Україні та Африці є всі передумови, щоб зайняти пріоритетні позиції в числі регіонального інтеграційного процесу і завершити остаточне інституціональне оформлення свого стратегічного позиціонування в міжнародному поліцентричному просторі та політико-дипломатичній системі XXI століття.

Але якщо зараз Україна є джерелом міграції, то зі зростанням економіки наша країна стане домом для мігрантів з інших країн. Африка стане лідером за кількістю мігрантів України. Населення Африки виросло за 18 років більш як на половину.

Очікується, що найбільша населена африканська країна, Нігерія, у 2085 році обжене за чисельністю населення всю Європу, при тому що площа країни лише в 1,5 рази більша за Україну.

Значні перспективи пом'якшення негативних тенденцій співпраці України з країнами Африки лежать у площині міграційної політики. Зокрема, важливим є використання потенціалу іноземців, перш за все тих, які завершили навчання у ЗВО України, запорукою чому є їх осідання в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило зробити наступні висновки.

Міграція населення – це механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього.

Залежно від того, чи перетинаються кордони країни, відбувається внутрішня і зовнішня міграція. Внутрішня міграція призводить до переміщення населення між регіонами країни або між містом і сільською місцевістю, без змін чисельності населення країни, тобто рівень населення залишається колишнім. Зовнішня міграція впливає на населення країни, збільшуючи або зменшуючи кількість людей, які іммігрували або покинули країну.

За даними Організації Об'єднаних Націй, кількість міжнародних мігрантів у всьому світі зросла за дев'ятнадцять років у період з 2000 по 2019 рік, досягнувши 272 млн. осіб у 2019 році. У 2000 році було 173 млн. осіб, у 2005 – 191 млн. осіб, у 2010 – 220 млн. осіб, у 2015 – 248 млн. осіб.

Серед міграцій населення в цілому доцільно виділити міграцію робочої сили, яка становить найбільшу частку в загальній сумі всіх мігрантів. Міжнародна трудова міграція зумовлена чинниками внутрішнього економічного розвитку кожної країни та зовнішніми чинниками; стан міжнародної економіки в цілому та економічні відносини між країнами. У певні періоди політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші соціальні чинники також можуть бути рушійною силою міжнародної мобільності робочої сили. Під причинами міжнародної міграції робочої сили також можна розуміти певну сукупність цих факторів.

Факторами, що впливають на процеси міжнародної міграції, є: інтернаціоналізація у формі глобалізації та регіоналізації, глобальна конкуренція та технічний прогрес, які створюють міцний зв'язок між параметрами розвитку та функціонування ринків праці, соціальних інститутів для захисту національних систем

підготовки кадрів, а також конкурентними позиціями окремих держав на уніфікованих і лібералізованих ринках.

Метою міграції стали пошуки роботи, нової сфери праці, що відбиває або відсутність можливостей працевлаштування на колишньому місці проживання, або недостатню ефективності праці у себе на батьківщині. Існують різкі розходження між країнами в рівнях безробіття, оплати праці, вартості життя за багатьма іншими показниками рівня життя, які є чинником постійного живлення міжнародної міграції.

Оцінювання процесів міжнародної міграції здійснюється за допомогою наступних методів: опитування, опосередкований метод, метод самоідентифікації, мографічний метод, метод мультиплікації, порівняння, тощо. Складним оцінювання є ще й тому, що міграція як така — не подія, а процес, тож чисельність мігрантів постійно змінюється, великою є частка тимчасових і повторюваних переміщень.

Глобалізація стала важливим реальним аспектом сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначає подальший напрямок розвитку нашої планети. Як геополітичний процес, він охоплює всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, навколишнє середовище, безпеку тощо.

Напрямки міграційних потоків Північної Африки часто визначаються комбінацією двох взаємопов'язаних факторів:

1) географічна близькість: мігранти схильні вибирати країни призначення за принципом територіальної доступності;

2) культурно-мовна спільнота: наприклад, англомовні мігранти їдуть до Великобританії, США та Канади, а франкомовні мігранти – до Франції, Люксембургу та Бельгії; 3) історичні колоніальні зв'язки: більшість мігрантів у Великобританії, Франції, Португалії, Іспанії та Нідерландів походять із колишніх колоній.

Безробіття, бідність, низька заробітна плата, внутрішні конфлікти та військові дії (арабо-ізраїльський конфлікт, військові дії в Лівії, заворушення в Тунісі та Єгипті), придушення етнічних меншин є основними факторами, які змусили африканців покинути свої домівки та мігрувати до країни ЄС в Алжирі. Існування тоталітарних режимів, політичні переслідування дисидентів і порушення прав людини також

сприяють посиленню міграції з південного Середземномор'я. Факторами, які «приваблюють» іммігрантів, є висока заробітна плата в Європейському Союзі, кращі соціально-економічні умови життя, більша мобільність робочої сили та наявність вакансій.

Причини збільшення міжнародної міграції, а також зміни її суттєвих характеристик є насамперед результатом глобалізаційних процесів. Запорукою динамізму та міграції стало усунення бар'єрів для вільної торгівлі, посилення політичної, економічної та соціальної взаємозалежності між державами, що виявляється у формуванні багатонаціонального бізнесу та міжнародного ринку праці, інтернаціоналізації науки, освіти, інформації, безпрецедентному розвитку комунікацій. В умовах глобалізації міжнародна міграція виступає як провокуючий момент, так і результат глобальних змін.

Основними факторами, що змушують людей африканських країн мігрувати, є: політичні конфлікти, вища заробітна плата в розвинених країнах і попит на дешеву робочу силу, епідеміологічні причини (COVID-19, тропічні інфекційні хвороби), соціальна нерівність, демографічний дисбаланс. Розглянувши всі чинники і причини до міграції населення африканських країн, безумовно найпоширенішим видом економічної міграції і, водночас, найчисельнішим світовим міграційним потоком завжди була і залишається трудова міграція.

Міграційні потоки між Північною Африкою та ЄС є особливо інтенсивними. Це пояснюється географічною близькістю цих регіонів, а також тісними економічними, політичними та культурними зв'язками, які склалися в епоху колоніальної залежності та зміцнилися в останні роки в рамках «Союзу для Середземномор'я».

Підсумовуючи зазначене, хоч уряд країн Африки і проводить міжнародне налагоджування зв'язків у сфері міжнародної міграції, слід виділити низку заходів, які необхідно вжити для вирішення проблеми нелегальної міграції з країнами ЄС, спрямованих на: фінансування пошукових та рятувальних місій, виділення коштів та засобів для боротьби з перевізниками мігрантів, залучення іноземних коштів для розвитку власних територій. Тому необхідно, щоб ці процеси регулювалися

державами, залученими до обміну трудовими ресурсами та збалансованою міжнародною міграційною політикою.

Таким чином, у подальших дослідженнях варто звернути увагу на коливання світової геополітичної структури, створення ймовірних сценаріїв міжнародних відносин та окреслення вікон можливостей України на Африканському континенті задля максимізації вигоди за різних умов. Збереження інституціональної присутності України в регіоні посилюватиме її позиції й у світі.

З огляду на це, необхідно докладати усіх можливих зусиль, обравши сценарій присутності України в Африці, що повністю відповідає наявним на сьогодні в Україні ресурсам.

У зовнішній політиці і дипломатії України та держав Африки в нових геополітичних умовах майбутнього політичного триріччя – інституціональний міждержавний діалог має сприйматися, у першу чергу, як осередок найважливіших комунікацій.

У найближчій перспективі в Україні та Африці є всі передумови, щоб зайняти пріоритетні позиції в числі регіонального інтеграційного процесу і завершити остаточне інституціональне оформлення свого стратегічного позиціонування в міжнародному поліцентричному просторі та політико-дипломатичній системі XXI століття.

Але якщо зараз Україна є джерелом міграції, то зі зростанням економіки наша країна стане домом для мігрантів з інших країн. Африка стане лідером за кількістю мігрантів України. Населення Африки виросло за 18 років більш як на половину.

Очікується, що найбільша населена африканська країна, Нігерія, у 2085 році обжене за чисельністю населення всю Європу, при тому що площа країни лише в 1,5 рази більша за Україну.

Значні перспективи пом'якшення негативних тенденцій співпраці України з країнами Африки лежать у площині міграційної політики. Зокрема, важливим є використання потенціалу іноземців, перш за все тих, які завершили навчання у ЗВО України, запорукою чому є їх осідання в Україні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 р. (з наступними змінами і доповненнями) № 341-IX // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 49-50. – ст. 463.
2. Закон України «Про біженців» від 08.07.2011 р. (з наступними змінами і доповненнями) № 3671-VI // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 16. – ст. 146.
3. Закон України «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р. (з наступними змінами і доповненнями) № 3857-XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 18. – ст. 101.
4. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р. (з наступними змінами і доповненнями) № 2491-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 41. – ст. 197.
5. Балабанова Г.П. Трудова міграція в Україні в умовах глобалізації // Держава та регіони. – 2018. – №2. – С. 9-13.
6. Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Випуск 2 (02). – С. 28-31.
7. Брич В. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції // Україна: аспекти праці. – 2020. – № 4. – С. 28-30.
8. Вербовий М. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. – 2019. – № 7. – С. 20-27.
9. Вишневська О.А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика // Статистика України. – 2018. – № 2. – С. 87-90.
10. Гайдуцький А. Міграційний капітал в Україні: прихована реальність // Дзеркало тижня. – 2017 р. – № 15 (644). – С. 25.
11. Гайдуцький А.П. Світовий ринок міграційного капіталу та економічна криза 2008-2009 років // Вісник НБУ. – 2018 р. – №1. – С.34-37.
12. Гайдуцький А.П. Характерні риси української трудової міграції за кордон // Економіка та держава. – 2019. – №9. – С. 88-92.

13. Грицик Ю. Великі запитання для Європи // Експрес. – 2016. – № 7. – С. 4-10.
14. Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних геоекономічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. – 2014. – № 2. – С. 110–116.
15. Дергач А.В. Досвід країн ЄС в управлінні міграційними потоками // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – №3. – 2013. – С. 247-252.
16. Дмитрук, Б.П., Светлова Н.М. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент. – №1. – 2016. – С. 18-27.
17. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу // Підприємництво, господарство і право. – №1. – 2021. – С. 276-281.
18. Іноземцев В. Імміграція: нова проблема нового століття (Історико-соціологічний нарис) // Соціологічні дослідження. – 2013 р. – № 4. – С. 64-72.
19. Кажаяєва О.С. Співробітництво ЄС і країн Африки в області реадмісії // Вісник РУДН. Юридичні науки. – 2014. – № 2. – С. 357-367.
20. Калінеску Т. Оцінювання ефективності соціально-економічного механізму регулювання міграції населення // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – №3 (7). – С. 7-13.
21. Кислицина О.В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації // Економічний часопис – XXI. – 2019 р. – № 11-12. – С. 33-36.
22. Кібальник Л.О. Основні напрями геоекономічних трансформацій в умовах світових фінансових криз // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 115 (1). – С. 49-56.
23. Комірна В.В., Чуприна О.О. Концептуальні основи міграційної політики // Економічний простір. – 2013. – № 74. – С. 102-111.

24. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. К.: Український центр соціальних реформ, 2016 р. – 138 с.
25. Корнієнко О.О. Особливості сучасного етапу міжнародних міграційних процесів // Економічний простір. – № 104. – 2015. – С. 28-43.
26. Кривенко Ю.І. Міграційні процеси за умов глобалізації (соціально-філософський аспект) – К.: Гілея, 2017 р. – 227 с.
27. Лапшина І.А. Розвиток людського капіталу України у процесі євроінтеграції: монографія. – Львів : Національний інститут стратегічних досліджень, 2018 р. – 330 с.
28. Ларченко М. Особливості конструювання образу мігранта в контексті сучасних міграційних процесів // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2018. – №17. – С. 195-200.
29. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – № 2 (33). – С. 56-84.
30. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку. К.: НІДС, 2020 р. – 32 с.
31. Малиновська О. Основні засади міграційної політики України та майбутні сценарії розвитку. – К.: НІДС, 2018 р. – 83 с.
32. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. – К.: НІСД, 2019. – 40 с.
33. Мойсей В.І. Ефекти міжнародної міграції в економіках країн-реципієнтів // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: тези доп. / Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2014. – С. 71-73.
34. Надточій А.О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України // Теорія та практика державного управління. – 2019. – № 1. – С. 106-113.
35. Ольшевська І.П. Оцінка впливу сучасних міграційних процесів на розвиток країн // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – 2019. – Вип. 12. – С. 171-180.

36. Оснач О. Деякі аспекти визначення концептуальних засад та пріоритетів міграційної політики України // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць. – 2018. – № 2 (67). – С. 168-177.
37. Петренко К.В., Пігуль В.В. Особливості формування та розвитку світового ринку праці // Бізнес Інформ. – №12. – 2015. – С. 37-42.
38. Позняк О.В. Групові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи // Економічний часопис. – 2019 р. – № 2. – С. 34-48.
39. Попок А.А., Горбатюк С.Є. Національні інтереси крізь призму гуманістичних цінностей в умовах поширення неконтрольованої міграції: управлінський аспект // Ефективність державного управління. – №3. – 2016. – С. 13-20.
40. Поручиков С.И. Особенности трудовой и образовательной миграции в странах Северной Африки в условиях глобализации // Вестник ТГУ. – Т. 20. – 2015. – Вып. 11 (151). – С. 93-103.
41. Риндзак О.Т. Моделі політики інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство // Економіка та держава. – 2014. – №11. – С.72-75.
42. Риндзак О.Т. Теорії міграції населення – основа удосконалення міграційної політики України // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17–18 квітня 2015 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 77-81.
43. Ровенчак О.А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків // Вісник Львівського університету. – 2018. – № 3. – С. 125-144.
44. Романенко І.О. Механізм регулювання міжнародною трудовою міграцією в умовах глобалізації // Міжнародна економічна політика. – 2012. – Спец. вип.: у 2 ч. – Ч. 1. – С. 177-183.
45. Садова У., Князєв С., Селешук Г. Міграціологія: історія, теорія, перспективи розвитку // Львівська суспільно-географічна школа: історія, теорія, українознавчі студії: матеріали Всеукр. наук. конф. з участю закордон. учених, присвяч. 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії ЛНУ ім. І. Франка (м. Львів, 19–20 лист. 2015 р.). – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – С. 432-440.

46. Сирочук Н. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу // Економічний вісник Національного технічного університету України. – К.: Київський політехнічний інститут. – 2014. – №11. – С. 110-118.
47. Сідоров В.І. Функціонування та розвиток світового ринку праці в умовах глобалізації // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2014. – Т. 19. – Вип. 1(1). – С. 61-65.
48. Січко С.М. Міжнародна трудова міграція як форма міжнародних економічних відносин // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 10. – 2016. – С. 112-116.
49. Смутчак З.В. Державне регулювання міграційних процесів на сільських територіях // Бізнес та інтелектуальний капітал. – 2017. – №3. – С. 95-100.
50. Срібна Є.В., Ступницький В.В., Ступницька Н.І. Контекст сучасних тенденцій міжнародних міграційних процесів // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – №3 (91). – 2020. – С. 148-162.
51. Стаканов Р.Д. Глобальне регулювання міграційних процесів // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – №21. – Вип. 3. – 2016. – С. 21-24.
52. Столярчук Я.М. Глобальна транснаціоналізація бізнес-діяльності: тенденції, формати, конфлікт інтересів // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2015. – Вип. 22 (3). – С. 152-160.
53. Толстов С.В. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу // Європейські історичні студії. – 2017. – № 7. – С. 17-44.
54. Ушенко Н.В., Покормяк А.С. Міжнародна міграція робочої сили: причинно-наслідковий аналіз // Інтернаука. – 2018. – № 2. – С. 92-98.
55. Чайковський Ю.В. Спільна міграційна політика країн-членів Європейського Союзу // Актуальні проблеми політики. – №44. – 2012. – С. 148-155.
56. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки // Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління. – 2013. – №2. – С. 103-111.

57. Чумакова В. Умови та фактори міжнародної міграції населення // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – № 27-28. – 2014. – С. 285-290.
58. Шиманська К.В. Ринок трудових ресурсів в умовах постконфліктного стану країн // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – № 2 (91). – С. 50-60.
59. Шиманська К.В. Соціо-економічний вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності у світі // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць. – 2017. – Випуск 4. – 2017. – С. 21-27.
60. Юськів Б.М. Європейська трудова міграція в умовах глобальної кризи: чинники і наслідки // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2018. – № 3. – С. 289-293.
61. Peri, G., Shih, K., Sparber, C. STEM workers, H-1B visas, and productivity in US cities // Journal of Labor Economics. – 2015. – № 1. – P. 225-255.
62. Ryndzak O.T. Mechanisms of migration processes regulation: theoretical aspects // Scientific Journal Association. 1901 «SEPIKE». – 2016. – Vol. 12. – P. 167-171.
63. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби статистики України.
64. <https://bank.gov.ua> – офіційний сайт Національного банку України.
65. <https://dpsu.gov.ua> – офіційний сайт Державної прикордонної служби України.
66. <https://ec.europa.eu/eurostat> – офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу.
67. <https://index.minfin.com.ua> – офіційний сайт Міністерства фінансів України.
68. <https://www.dmsu.gov.ua> – офіційний сайт Державної міграційної служби України URL:
69. <http://iom.org.ua/ua/mom-u-sviti> – офіційний сайт Міжнародної організації з міграції.
70. <https://www.un.org> – офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй.
71. Бойко А.М. Особливості розвитку міжнародного ринку праці в сучасних економічних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe.pdf.

72. ЄС і Африка проводять саміт з міграції. Туск ділиться порадами. Швеція запроваджує прикордонний контроль / NEWSru.ua. 12 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.newsru.ua/world/12nov2015/esafrikasammit.html>.

73. ЄС і країни Африки ухвалили спільний план дій у боротьбі з міграційною кризою / NEWSru.ua. 12 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.newsru.ua/world/12nov2015/sovместnyi_plan.html.

74. Проблеми трудової міграції в сучасній економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dcz.gov.ua/zak/control/uk/publish/article?art_.

75. П'ятковська О.Р. Особливості регулювання міжнародної трудової міграції в умовах світової фінансово-економічної кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca / Ekon / 2009_30/27.pdf.

76. Саміт ЄС-Африка: перший крок до зупинення хвилі мігрантів зроблено [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/uk -18846507>.

77. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>.

78. EU-Africa Declaration on migration and mobility / Fourth EU-Africa Summit. 2-3 April 2014, Brussels [Electronic resource]. – Access: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2014/04/pdf/fourth-euafrica-summit-eu-africa-declaration-on-migration-and-mobility> International migration report highlights.